

POMOSPOST

Kwarttaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging

2021
Zomer

- › Roze aalbessen
- › Grootvruchtige kornoeljes
- › Stambescherming vroeger en nu
- › De boomgaard bij het Lycklamahuis
- › en veel meer ...

RIBIS RUBRUM.

HOLLANDSCHE AALBESSEN VARIËT.

A. K. H. van der Wal

Van de voorzitter

Op het moment dat ik dit schrijf, komt het bericht binnen dat Roelf Koning, onze vicevoorzitter, opgenomen is in een ziekenhuis. Ik hoop dat hij spoedig weer naar huis kan. Onze tekstcorrector heeft besloten te stoppen vanwege gezondheidsproblemen. We willen haar hartelijk bedanken voor haar grote inzet en wensen haar beterschap. De redactie verheugt zich op de komst van iemand die met ingang van het herfstnummer de teksten wil nakijken.

Terwijl ik in de lente op deze plek nog schreef dat het ook in 2021 onmogelijk zou zijn een Algemene ledenvergadering te organiseren, ziet het er nu rooskleuriger uit. Het bestuur is druk bezig deze vergadering voor te bereiden. Omdat de overheid zeer voorzichtig is met versoepeling van de maatregelen tegen verspreiding van het coronavirus, kunnen we nog geen datum prikken. De uitnodiging met de agenda kunt u al vinden in dit blad. De datum wordt zo spoedig mogelijk bekend gemaakt op de website en Facebook. Als u geen internet hebt, kunt u me bellen en dan breng ik u op de hoogte.

De penningmeester is dit voorjaar afgetreden uit onvrede met het beleid van de voorzitter. Ik betreurt het zeer dat het me niet is gelukt hem tot andere gedachten te brengen. Een vervanger is gevonden in de heer Richard van Dijk, die zich zal voorstellen tijdens de alv.

De activiteitenagenda in dit blad is ook terug, hoewel er weinig te vermelden valt. Veel gemeenten deinzen terug om een vergunning voor evenementen op korte termijn af te geven. De Lentefair, die traditiegetrouw in het weekend van Moederdag in de Fruithof in Frederiksoord werd gehouden, is omgedoopt tot Zomerfair en heeft plaats in het eerste weekend van juli. Informatie over dit evenement kunt u in de agenda vinden.

De verschillende projecten zijn volop bezig. Persoonlijk had ik graag gemeld dat de opbrengst van verschillende activiteiten wat beter was geweest, maar soms moet je tevreden zijn met een kleine oogst, iets wat u met uw belangstelling voor en/of ervaring met fruit waarschijnlijk ook hebt ervaren. Overal is gebrek aan mankracht en daarom vragen we uw hulp. Om een handenspandienst te verlenen hoeft u niet toe te treden tot het bestuur, maar kunt u deelnemen aan een (werk)groep. Er zijn wel een paar mogelijkheden, zoals een werkgroep koken met peren, erfgoedbomen opsporen en literatuuronderzoek.

Als we onze bewegingsvrijheid weer (enigszins) teruggekregen hebben, zal ik de organisatie van regiobijeenkomsten weer oppakken, zodat we u in persoon kunnen vertellen over de verschillende projecten. Als u een plek hebt om een minimum van 5 deelnemers te ontvangen, hoor ik dat graag. Deelnemers aan zo'n bijeenkomst hoeven geen lid te zijn van de NPV, een beetje sympathie is voldoende.

Als er vragen zijn, kunt u me gerust bellen, 0527 653699 of 06 30607113.

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Tammo Katuin, voorzitter

Lentefair 2019. Foto Marianne van Lienden.

Colofon

Pomospost is een kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging.

Lidmaatschap NPV

U ontvangt de Pomospost bij het lidmaatschap van de NPV. Dit kan op elk moment ingaan.

Het lidmaatschap kost € 31,- per jaar.

Opzeggen van het lidmaatschap dient voor 1 december per e-mail of brief te worden doorgegeven aan de ledenadministratie.

E-mail: Ledenadministratie@npv-pomospost.nl

NPV-bestuur

Voorzitter: Tammo Katuin, Tel.: 0527-65 36 99

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Secretaris & Ledenadministratie: Teun Kooistra

E-mail: secretaris@npv-pomospost.nl

2^e Secretaris & Documentatiecentrum:

Marianne van Lienden

E-mail: info@npv-pomospost.nl

Penningmeester: vacant

E-mail:

Tel.:

2^e Penningmeester: Marien Zeilstra

E-mail: marienzeilstra@msn.com

Leden: Roelf Koning (vicevoorzitter & promotie)

E-mail: promotie@npv-pomospost.nl

Secretariaat: Teun Kooistra

Adres: Tearnserdyk 10, 9084 BM Goutum

E-mail: info@npv-pomospost.nl

Contributie en betalingen

IBAN: NL89 INGB 0000 254 692

t.n.v. Noordelijke Pomologische Vereniging

Website: www.npv-pomospost.nl

Webmaster: Bert Koppe

E-mail: beheer@npv-pomospost.nl

Facebook: Bart van Lienden

<https://www.facebook.com/NPVpomologie>

Redactie Pomospost

Eindredactie: Marianne van Lienden

Redactie: Jan Veel

Tekstcorrectie: vacant

Vormgeving en opmaak: Bert Koppe

Druk: SMG-groep

Informatie

Stuur uw vraag naar: info@npv-pomospost.nl of mail of bel met de voorzitter, Tammo Katuin, zie colofon.

Uiterste aanleverdata kopij 2021

Herfstnummer: 16 juli

Winternummer: 15 oktober

In dit nummer

Is de Westerleese kers
een Gronings ras?

6

Stambescherming
vroeger en nu

24

Grootvruchtige
kornoeljes

17

Roze aalbessen

26

De boomgaard
bij het Lycklamahuis

20

En verder ...

- 4 NIEUWS
- 8 GROOTSTE NOTENBOOM
- 10 NIEUWS VAN DE NPV
- 12 GESCHIEDENIS VAN DE FRUITTEELT DE DRUIF, DEEL 2
- 16 NIEUWS VAN DE FRUITHOF
- 19 MINDER GESCHIKTE VOEDSELPLANTEN
- 31 BOEKENWURM: HAZELNOTEN EN AMBACHTELIJKE CIDER
- 25 AGENDA
- 29 VRAAG & ANTWOORD
- 34 CREATIEF CULINAIR: ZOMERSE GERECHTEN

Nieuws & wetenswaardigheden

Boomgaard Dieverbrug gesnoeid

Het tippie (Drents voor punt, driehoekig stukje land) in de gemeente Dieverbrug aan de kant van Dwingeloo was twee jaar geleden een lapje grond waar zieke bomen gekapt waren. De buurt had inspraak bij de nieuwe aanplant en ging voor een boomgaard. Landschapsbeheer Drenthe heeft oude, Nederlandse fruitrassen geleverd die geschikt zijn voor Drenthe. De bomen worden onderhouden door enkele buurtbewoners die hiervoor eerst een snoeicursus gevolgd hebben. Een commercieel bedrijf hielp dit voorjaar met de voorjaars snoei waarna de bomen er weer goed bij staan. De picknicktafel in een hoek van de boomgaard nodigt fietsers en wandelaars uit tot een pauze in de boomgaard.

Druiventeelt onder glas staat voor een comeback

De druiventeelt onder glas was ooit een bloeiende activiteit in de streek van Overijse, in de schaduw van Brussel. De opkomst van goedkopere eetdruiven uit Spanje en Frankrijk in de jaren zestig heeft de sector doen instorten. Anno 2021 werkt Boerenbond aan een terugkeer van de tafeldruiventeelt.

Het seizoen is begonnen voor tafeldruiventeler Philip Dewit, uit Overijse. Vier Poolse seizoenarbeiders buigen zich de komende maanden over het 'uitkorrelen' (krenten, red.) van de druiventrossen, een manueel proces waarbij vruchten uit de tros gehaald worden om de grotere druiven ruimte te geven om zich te ontwikkelen. Uitkorrelen is één van de arbeidsintensieve momenten in de druiventeelt.

Deze teelt kent een roemrucht verleden in de streek. Ooit telde de regio van Overijse en Hoeilaart, twee Vlaams-Brabantse gemeenten onder Brussel, duizenden serres die in totaal 462 hectare bestreken. Aan de bloeiende activiteit, die in de negentiende eeuw opgekomen was, kwam in de jaren zestig abrupt een einde toen de grenzen open gingen en goedkope Spaanse, Franse en Italiaanse druiven binnenstroomden. "De prijs van de inheemse druiven zakte plots met tweederde", zegt Dewit, wiens overgrootvader in 1912 met de teelt begonnen was.

Anno 2021 zijn er nog 3,5 hectare serres over. Dewit, zaakvoerder van Dewit Druiven, is met 7.000 meter serre de grootste tafeldruiventeler en hij schat het aantal collega's op nog geen tien. Ondanks deze treurige levensloop van de sector, ziet de ondernemer de toekomst rooskleurig in. "Het dal is nu wel bereikt. Er is op dit moment meer vraag dan aanbod van lokaal geteelde druiven."

Korte keten verkoop

De familie Dewit verkoopt de druiven van juli tot midden oktober op lokale markten en in de hoeve-winkel. Door de verdeling van de serre in zeven

compartimenten met een verschillend klimaat kan het werk en de productie gespreid worden en is de ondernemer er zeker van dat alles in de korte keten weggezet kan worden. "Als je bijvoorbeeld bij de groothandel verkoopt, liggen de opbrengsten natuurlijk een pak lager. Hoe minder schakels er tussen zitten, hoe beter", verklaart hij.

Symbolisch voor zijn vertrouwen in de toekomst is ook de investering in een nieuwe verwarmingsinstallatie. Deze winter werd de oude combinatie stookolie-kolen ketel, die dateerde van 1985, vervangen door een condensatiegasketel. Verwarming vormt een belangrijk onderdeel van de druiventeelt onder glas en verklaart ook de hoge productiekosten in Vlaanderen. Over drie jaar neemt zijn zoon Koen het bedrijf over. Niet alleen heeft Dewit met de korte ketenverkoop het voortbestaan van het familiebedrijf kunnen veiligstellen, hij constateert dat er inmiddels ruimte is voor uitbreiding van de sector. Behalve oudere mensen die de streekdruiven van vroeger kennen, weten ook steeds meer jonge mensen die belang hechten aan streekproducten, de weg naar zijn boerderijwinkel te vinden. De Vlaams-Brabantse eetdruiven zijn inmiddels een erkend streekproduct en mogen sinds 2008 het Europese label van Beschermde Oorsprongsbenaming (BOB) dragen.

Tafeldruif zoekt teler

De rijke tafeldruivencultuur en het marktpotentieel van de Vlaamse eetdruiven was voor Boerenbond en Praktijkpunt Landbouw Vlaams-Brabant (Herent) eind vorig jaar aanleiding om een campagne onder haar leden te houden onder de titel 'Tafeldruif zoekt teler'. Met de campagne, die voorziet in een leertraject, wil de landbouworganisatie ondernemers naar de druiventeelt lokken. Er vond inmiddels een online infosessie plaats waarbij volgens Dewit een tiental geïnteresseerden aanwezig waren. "Daar waren onder andere een aspergeteler bij die wil overschakelen naar druiven, en een aardbeienteler die beide teelten wil combineren om zo een jaarrond korte ketenaanbod te hebben." Boerenbond geeft aan geïnteresseerden nog de mogelijkheid zich in te schrijven voor het leertraject dat in augustus van start gaat.

Dewit zou binnenkort zijn positie als grootste tafeldruiventeler van het land wel eens kunnen verliezen. De twintiger Brecht Fluys uit Overijse heeft een plan ingediend voor de nieuwbouw van een serre van 1 hectare voor de druiventeelt, goed voor een productie van 36 ton druiven. Het plan werd vooralsnog afgekeurd door de gemeente, waarna de ondernemer het bij de provincie heeft neergelegd.

Voor Dewit is een uitbreiding niet aan de orde. "Met onze grootte kunnen we genoeg omzet genereren voor twee families en kunnen we tegelijk de risico's beperken. Zo gaat het mooi." De onverwachte ondernemersrisico's kwamen vorig jaar tijdens corona duidelijk aan het licht. "Wij hadden even schrik dat wij onze druiven niet zouden kunnen verkopen omdat ook de markten een tijdje dichtgingen", vertelt hij.

Uiteindelijk gingen de markten dan weer open en kon de verkoop gewoon doorgaan in het oogstseizoen. "Zo hebben we tot midden oktober een goed verkoopseizoen kunnen draaien. Omdat mensen thuis bleven en niet op vakantie gingen, lag de verkoop misschien zelfs beter dan in voorgaande jaren", besluit Dewit.

Bron: <https://vilt.be/nl/nieuws/druiventeelt-onder-glas-staat-voor-een-comeback>, 14 april 2021.

Het Fruitmannetje Flipje 75 jaar

Vorig jaar was het 75 jaar geleden dat Conserven-fabriek Maatschappij de Betuwe in Tiel het fruitmannetje Flipje introduceerde. De fabriek wilde zich in de jaren dertig van de vorige eeuw door de toenemende concurrentie gaan onderscheiden van anderen. De directeur vroeg reclamebureau Van Alfen, dat al jaren de reclame verzorgde, een poppetje of figuurtje te verzinnen. In 1935 bedacht Philip van Alfen een dik mannetje met een frambozenlijf en armen en beentjes van rode bessen. Er werd druk gezocht naar een naam, totdat Van Alfen uitriep: "Desnoods noemen we hem Flip!"

Het vruchtenmannetje, met de naam 'Flipje' op zijn muts, moest voortaan het herkenbare logo van de jamfabriek worden. Flipje werd het boegbeeld van conservenfabriek de Betuwe en nog steeds kennen veel mensen hem en zijn

verbintenis met Tiel. Hij werd gebruikt als briefhoofd, in talloze advertenties, op zegeltjes en op alle producten en reclamewerk.

Vanaf de jaren zestig verschenen er steeds meer artikelen en allerlei verzamel materiaal met zijn afbeelding, zoals sleutelhangers, speldjes, stickers, boekjes en allerlei lepels, waar nog steeds vraag naar is bij verzamelaars.

Flipje veranderde met de jaren. De 'oer-Flip' uit 1935 is een wat houterige, dikke framboos op klompen zonder gezichtsuitdrukking met op zijn hoofd een hoge, rechte koksmuts.

In de jaren vijftig was Flipje minder zwaar en veel vlotter, met laarsjes en een brede muts met meer plooiën. Hij had meer menselijke verhoudingen, blozende appelvormige wangetjes en een schalkse lach. Deze Flip is het bekendst geworden.

De Flip van de jaren zeventig, de minst populaire, werd ook wel de Flip met de Alexander-look genoemd, omdat hij vernoemd was naar de huidige koning Willem-Alexander: een Flip met een bos haar en zonder kuif. De gezichtsuitdrukking was ook verdwenen. In de jaren tachtig werd een nieuwe Flip geboren, een figuurtje met een blonde lok en sinds 1994 met een schaduw. In 2002 is een nieuw Flipje ontworpen, compleet met de handschoentjes en kuif van vroeger, maar dan in een modern, vrolijk jasje gestoken.

Bronnen: onder andere: <http://www.flipje-tiel.nl/content/category/1/3/17/w>

Flipje met z'n jaren tachtig look.

DNA-onderzoek Nederlandse appelcollecties

Het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN), de Nederlandse genenbank in Wageningen, financiert dit jaar weer een DNA-onderzoek van honderden appelaccessies (een accessie bestaat uit één of meerdere bomen die van dezelfde moederboom afstammen, red.). In 2004 is een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd, gebruikmakend van microsatelliet variatie voor het zogenaamde DNA-fingerprinting (genetische vingerafdruk, red.). In die tijd werd zowel gezocht naar duplicaten als naar zekerheid over de naamgeving van de rassen in de deelnemende collecties. Het bleek dat de helft van de onderzochte collecties bestond uit unieke accessies en dat bijna een derde overtollig was, waarbij het synoniemen betrof - verschillende namen voor hetzelfde ras - of verkeerde determinatie en documentatie. De verklaring kan zijn dat er onderling vaak enthout uitgewisseld is. Beginnende collectioneers hebben niet altijd beseft hoe relevant het is te weten waar, wanneer en door wie enthout is verzameld. Bovendien is deze kennis soms slordig of helemaal niet gedocumenteerd en is verzuimd die te archiveren. Tot op vandaag is de herkomst van de accessies in sommige collecties niet bekend of is de informatie slechts summier.

Tegenwoordig is de wetenschap zo ver gevorderd dat met nieuwe merkertekniken niet alleen raszuiverheid maar ook mogelijke verwantschap tussen appelrassen onderzocht kan worden. Binnen de Europese Unie zijn een aantal grote projecten, met budgetten van miljoenen euro's, uitgevoerd waarbij gebruik is gemaakt van de zogenaamde SNP-merker-analyse. SNP-analyse (single-nucleotide polymorphism, afgekort als SNP, uitgesproken als snip) kijkt naar variaties in het DNA. Door middel van SNP-analyse kunnen onder andere ras en verwantschap worden bepaald. Uit eerder onderzoek is gebleken dat rasspecifieke en ouderspecifieke afwijkingen in het DNA worden overgeërfd. Op die manier is zowel ras als verwantschap van een accessie te achterhalen.

Bij het nieuwe onderzoek zal deze techniek gebruikt worden. Nadat het CGN de financiële randvoorwaarden heeft vastgesteld, het CGN en het Nederlands Fruitnetwerk (NFN) een paar keer online hebben vergaderd (vanwege de coronacrisis) en een werkgroep een selectie heeft gemaakt van de accessies die aan de criteria voldoen, wordt voor eind mei a.s. de volgende stap gezet, namelijk het plukken van jong blad (van 672 accessies) dat voor analyse naar een laboratorium in Italië wordt gestuurd. Als dat is gedaan, kunnen de NFN'ers een poos achterover leunen. Wanneer de verkregen gegevens geanalyseerd en gedocumenteerd zijn en beschikbaar gemaakt voor de collectiehouders, kan het NFN weer aan de slag.

Bron: www.appelcollecties.nl

Is de Westerleese kers écht Gronings?

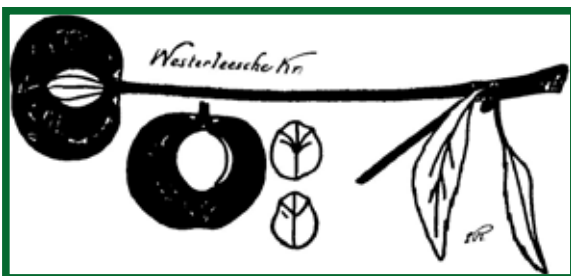
In Pomospost herfst 2019 deed Auke Kleefstra een oproep om van oorsprong Nederlandse kersenrassen terug te vinden (Kleefstra 2019). Vanuit onze gezamenlijke activiteiten binnen het Nederlands Fruit Netwerk vond ik het wel een mooi idee om op een of andere manier aan die oproep gehoor te geven en ben ik begonnen om een kleine collectie van Nederlandse kersenrassen aan te leggen. De regio waar ik vandaan kom (Noordoost-Brabant) heeft een historie op het gebied van kersen, met de dorpen Uden en Oeffelt als belangrijke bronnen voor een aantal oorspronkelijke Nederlandse rassen. Nog een reden om me in kersen te verdiepen. Sommige van die Brabantse rassen zijn ook nu nog te krijgen bij de betere fruitboomkweker.

De Westerleese kers

Je gaat je dan wat inlezen in de pomologische kersenliteratuur en dan kom je erachter dat Nederland echt veel verschillende kersenrassen, zowel zoete als zure, heeft voortgebracht. De meeste daarvan zijn overigens nergens meer te vinden, maar daar gaat dit stukje niet over. Een bijzonder ras zure kers (*Prunus cerasus*) komt uit Groningen, de Westerleese kers. Deze kers is daarom bijzonder, omdat hij niet zoals gewoonlijk middels enten, maar meestal via wortelopslag vermeerderd wordt, en dus op eigen wortel groeit. Via NPV-lid en Nederlands Fruit Netwerkcollega Walter den Hollander kreeg ik van de winter een wortelecht exemplaar, afkomstig van Jan Woltema. Het boompje staat nu nog in mijn koude kas, en groeit als kool. De Westerleese kers wordt voor het eerst beschreven door Izaak Rietsema, in zijn proefschrift uit 1928 (Rietsema 1928). Rietsema schrijft dat hij de kers gekregen heeft van de heer K. Bos uit Sappemeer, onder de naam Westerleese kers, als een wortelechte boom. Rijpt heel laat. Hij geeft er ook een plaatje bij.

Rietsema-1928.

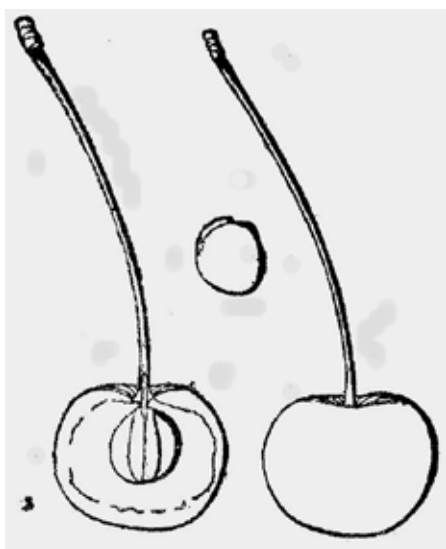
Rietsema-1933.

Verder schrijft hij dat de vorm vermoedelijk ontstaan is in de 19e eeuw, in de buurt van Groningen. Da's mooi, dacht ik, een Nederlands ras voor mijn verzameling. Diezelfde Rietsema is na zijn promotie de eindredacteur van de rassenlijsten voor fruitgewassen,

en beschrijft in de eerste 7 beschrijvende rassenlijsten voor fruit (Rietsema 1933, 1934, 1935, 1936, 1938, 1943, 1948, 1954) o.a. dat de Westerleese kers vanwege zijn erg zure smaak alleen geschikt is voor de industrie. In een vervolg op zijn proefschrift doet Rietsema de Westerleese kers af als zijnde klein, morelachtig, en van geringe waarde (Rietsema 1933a). Ook weer met een plaatje erbij. Vanwege zijn smaak wordt de Westerleese kers vanaf 1957 niet meer aanbevolen voor aanplant. "zeer zuur. De Morelle is veel beter" zegt Banga (1957) in de 8e rassenlijst. Veel en Woltema (2015) vatten de bevindingen van Rietsema en de rassenlijsten nog eens samen in hun beschrijving van fruitrassen in Noord-Nederland.

Harry van der Laan vertelt in een uitgebreide verhandeling (Van der Laan 2006) zijn eigen ervaringen met de Westerleese kers, dat die prima eetbaar is, maar dat je wel goed moet opletten van welke boom je materiaal neemt om te vermeerderen. Sommige Westerleese kersen zijn nogal wat lekkerder dan andere. Uit het oogpunt van rasechtheid geeft dat een beetje te denken, dat zou betekenen dat er meerdere typen Westerleese kersen zijn. Kennelijk zijn er genotypische of tenminste fenotypische verschillen tussen diverse varianten.

Het wordt nog ingewikkelder. In mijn zoektocht naar informatie over al die Nederlandse kersen vond ik een artikel van C.J. Gerritsen uit 1956, waarin hij voorstellen doet om de kwaliteit van de in Nederland geteelde kersen te verbeteren. Tussen neus en lippen door vermeldt hij bij een van zijn tabellen dat de Westerleese kers, de Schaarbeekse krik en de Wye Morello één en dezelfde kers zijn (Gerritsen 1956). Lekker dan, denk je net een mooie aanwinst te hebben, wordt die euforische gedachte meteen de nek omgedraaid door een tekst van 65 jaar geleden. Maar goed, iedereen kan schrijven wat hij wil, het feit dat deze opmerking in een peer-reviewed (gecontroleerd door vakgenoten, red.) wetenschappelijk tijdschrift staat, betekent nog niet dat het ook waar is. De reviewers van dat verhaal hebben waarschijnlijk geen van allen die kersen ooit gezien, laat staan geproefd, en kunnen dat dus niet toetsen. Voor de conclusies in het artikel was de opmerking verder niet van belang. Nog maar wat verder zoeken, dus.

De Schaarbeekse krik bij E. van Cauwenberghe 1945.

De Schaarbeekse krik

Edmond van Cauwenberghe, net na de oorlog leraar aan de tuinbouwschool van Vilvoorde, bij Brussel, beschrijft de Schaarbeekse krik in zijn bekende monografie over kersen (Van Cauwenberghe 1945). Van Cauwenberghe geeft er ook een tekeningetje bij. Qua vruchtvorm, blad- en twijgeigenschappen is de Schaarbeekse krik volgens de beschrijving van Van Cauwenberghe gelijk aan de Westerleese kers zoals beschreven door Rietsema (1928). Op de schetsen van de vruchten die beide heren verstrekken, staan geen opvallende verschillen. Rietsema geeft een duidelijk licht ingedeukt stempelpunt, iets dat Van Cauwenberghe niet tekent bij de Schaarbeekse. Op foto's van de Schaarbeekse krik is die indeuking soms wel te zien. Van Cauwenberghe zegt dat de Schaarbeekse krik bij voorkeur wortelecht geteeld wordt, en zuur smaakt met een bittere nasmaak. Rijptijd: kersenweek 8, ook heel laat, dus. Modernere beschrijvingen (o.a. Van de Vijver et al. 2004) dichtten de Schaarbeekse krik juist een opvallend zoete smaak toe. Ook hier zou dus sprake kunnen zijn van verschillende fenotypen. De vermeerderingswijze en boomvorm komen ook overeen met de beschrijving van Rietsema, maar de smaak wordt dus soms anders beoordeeld. Voorts is de Schaarbeekse krik zeer oud, en onbekend qua herkomst. De naam Schaarbeekse zegt overigens niks over de oorsprong van het ras. De brouwers van krieckenlambiek in Schaarbeek (tegenwoordig Noordoost-Brussel) waren nogal gecharmeerd van de smaak en kleur van deze kers voor hun krieckenbier, daaraan dankt het ras zijn naam. In België wordt op dit moment de aanplant van Schaarbeekse krik sterk gepropageerd, met name om de productie van dat krieckenbier op basis van lokaal geteeld fruit te stimuleren.

De Wye Morello

Over de Wye Morello is niet zo bar veel te vinden, behalve een heel kort stukje in een boek van Norman Grubb (1949), waarin hij in een paar zinnen de Wye Morello degradeert tot een ras dat je koopt als er verder niks anders te krijgen is. Maar ook: de Wye Morello wordt wortelecht geteeld en toegepast in kersenbrandewijn. Waarschijnlijk komt de boom uit Wye, Kent, UK. Over de smaak an sich zegt Grubb niks.

B.J. Giesen (1989) zegt dat de smaak van het vruchtvlees van de Wye Morello zuur is. Maar dat geldt voor vrijwel alle *Prunus cerasus* cultivars, dus daar schieten we niet zoveel mee op.

Tegenstrijdigheden

Hoe zit het nu? Alle drie de rassen worden bij voorkeur op eigen wortel geteeld, rijpen in dezelfde periode, maar de smaakbeschrijvingen variëren. Rietsema had bij zijn promotieonderzoek een boom, we weten niet wat voor een, maar de vruchten waren erg zuur. Het is niet vast te stellen of hij ooit nog andere Westerleese kersen heeft geproefd. Van der Laan vindt de kersen prima te eten als je maar een goede boom kiest. Van Cauwenberghe vindt de Schaarbeekse krik ook zuur, terwijl anderen juist de zoetheid van de vrucht benadrukken. Modernere selecties van de Schaarbeekse krik (met name de RGF-selectie) zijn kennelijk zoeter van smaak.

Op basis van dit soort soms tegenstrijdige informatie is niet te zeggen wat er precies aan de hand is. De bomen

Schaarbeekse kriecken.

en vruchten lijken op papier in elk geval erg veel op elkaar. Het kan dus gewoon waar zijn wat Gerritsen zegt. Dat zou betekenen dat de Westerleese kers en de Schaarbeekse krik een en dezelfde variëteit zijn. Maar deze conclusie definitief trekken enkel op basis van een paar teksten en plaatjes van tussen de 65 en 100 jaar geleden is riskant. Ik waag me er in elk geval niet aan zonder eerst ook echte vruchten gezien en geproefd te hebben.

Tot slot

Een manier om erachter te komen hoe het zit, is de drie rassen opkweken en dan met elkaar vergelijken. De Westerleese kers heb ik al, de Schaarbeekse krik heb ik begin mei in België ook te pakken gekregen, al is het de vraag in hoeverre dat nog de variant is van weleer. Op het eerste gezicht (op basis van blad en jonge twijgen) lijken de twee sprekend op elkaar, maar dat zegt nog niet zoveel. Wye Morello is een lastige: volgens de Europese genenbank database EURISCO is materiaal van dat ras alleen nog in de Poolse genenbank voorhanden. Waarschijnlijk zijn ook op de Britse eilanden nog wel wat bomen te vinden. De genenbank in Polen heeft geen Standard Material Transfer Agreement (SMTA) voor hun entmateriaal voorhanden, dus het wordt nog een uitdaging om dat naar Nederland te halen. Brits materiaal legaal verkrijgen is sinds de Brexit schier onmogelijk, want *Prunus* is een zgn. quarantainesoort. Levend materiaal van *Prunus* soorten komt daarom zonder een zeer uitgebreide

Tussendoor

De grootste notenbomen van Nederland

In het Landelijk Register Monumentale Bomen, Overzicht fruitbomen per 21-10-2011, worden 92 solitaire walnoten (*Juglans regia*) vermeld. Volgens het Register is de hoogste notenboom 29 meter hoog en staat deze aan de Holterweg 20 in Markelo (Overijssel). Hij dateert uit 1860-1870. In een tuin aan De Wierde 42 in Appingedam (Groningen) staat een notenboom met een stamomtrek van 508 cm, die in de leeftijdsklasse 1880-1890 valt.

De dikste notenboom staat nabij de kleine buurtschap Lutje Loug ten noordoosten van het dorp Oostwold (Oldambt) in Groningen. Het gehucht bestaat uit een aantal grote boerderijen en enkele huisjes. De stamomtrek van de boom is 538 cm, zoals gemeten in 2020, en de hoogte bedraagt 15.80 meter, opgemeten in 2015. De boom is omstreeks 1800 aangeplant en zal dus ongeveer 220 jaar oud zijn. Als je alleen naar de stamomtrek kijkt, is de boom in Lutje Loug de grootste. In de achtertuin van de huisartsenpraktijk aan de Hoofdweg 129 in Siddeburen is een walnoot ontdekt die, evenals de boom in Lutje Loug, geplant is in 1800-1810. Qua leeftijd delen beide de eerste plaats in de lijst van oudste walnotenbomen van Nederland.

Bronnen

Landelijk Register Monumentale Bomen, Overzicht Fruitbomen per 21-10-2011.

Wikipedia.

Notenboom in Lutje Loug nabij Oostwold (Groningen).

fytosanitaire check de EU niet in. Britse import kun je dus gevoelig vergeten. Ik heb nu een aanvraag voor materiaal lopen bij de Poolse genenbank. Met een beetje geluk heb ik volgend jaar dan alle drie de verschillende bomen, en nog wat later het bijbehorende fruit.

Wordt dus vervolgd.

Marcel Rutten

Bronnen:

- (Banga 1957) Banga, O; *Beschrijvende rassenlijst voor fruitgewassen*. IVT Wageningen, 1957.
- (Cauwenberghe 1945) Cauwenberghe, Edmond van; *De kersen, monographie, standaardisatie en cultuur*. 1945.
- (Gerritsen 1956) Gerritsen, C.J.; *Improvement of the cherry varieties used in the Netherlands*. Euphytica, Vol. 5, 1956, pp 101-116.
- (Giesen 1989) Giesen, B.J.; *Kersen: Teelt- en rassenoverzicht*. H.Veenman en Zonen, Wageningen, 1989.
- (Grubb 1949) Grubb, Norman H.; *Cherries*. Crosby Lockwood & Son, London, 1949.
- (Kleefstra 2019) Kleefstra, Auke; *Oude kersensorten vertellen een verhaal*. Pomospost, herfst 2019, p35.
- (Rietsema 1928) Rietsema, I; *Beschrijving en rangschikking van in Nederland voorkomende kersen vormen*. Proefschrift, Landbouwhogeschool Wageningen, 1928.
- (Rietsema 1933) Rietsema, I; *Beschrijvende rassenlijst voor fruit*. NAK Tuinbouw, 1933.
- (Rietsema 1933a) Rietsema, I; *Kersen*. De R.K. boeren- en tuindersstand, 1933.
- (Rietsema 1934) Rietsema, I; *Tweede beschrijvende rassenlijst voor fruit*. NAK Tuinbouw, 1934.
- (Rietsema 1935) Rietsema, I; *Tweede beschrijvende rassenlijst voor fruit*, herziene druk. NAK Tuinbouw, 1935.
- (Rietsema 1936) Rietsema, I; *Derde beschrijvende rassenlijst voor fruit*. NAK Tuinbouw, 1936.
- (Rietsema 1938) Rietsema, I; *Vierde beschrijvende rassenlijst voor fruit*. NAK Tuinbouw, 1938.
- (Rietsema 1943) Rietsema, I; *Vijfde beschrijvende rassenlijst voor fruit*. NAK Tuinbouw, 1943.
- (Rietsema 1948) Rietsema, I; *Zesde beschrijvende rassenlijst voor fruit*. NAK Tuinbouw, 1948.
- (Rietsema 1954) Rietsema, I; *Zevende beschrijvende rassenlijst voor fruit*. NAK Tuinbouw, 1954.
- (Van der Laan 2006) Van der Laan, Harry; *Blik op de boom: De Westerleesche kers*. Pomospost, voorjaar 2006, pp 9-11.
- (Van de Vijver 2004) Van de Vijver, Martine, Stadsbader, Tania, en Geerts, Paul; *Fruit als smakelijk erfgoed*. Regionaal landschap Zenne, Zuun en Zoniën. 2004.
- (Veel 2015) Veel, Jan, en Woltema, Jan; *Oude fruitrassen in Noord-Nederland, herziene versie zomer 2015*. Noordelijke Pomologische Vereniging, 2015.

Uitnodiging voor de Algemene ledenvergadering 2021

Op het moment van het ter perse gaan van dit blad was het vanwege de coronacrisis niet mogelijk een datum voor de algemene ledenvergadering vast te stellen. Deze wordt later bekendgemaakt op onze website en via Facebook.

Plaats: A&O kas, Fruithof Frederiksoord, Majoor van Swietenlaan 1A, 8382 CE Frederiksoord.

Agenda

09.30 - 10.00 u. Binnenkomst met koffie/thee.

10.00 - 12.30 u. Huishoudelijk gedeelte.

1. Opening en vaststelling agenda.
2. Notulen algemene ledenvergadering op zaterdag 6 april 2019. Zie hiervoor Pomospost lente 2020.
3. Mededelingen en ingekomen stukken.
4. Jaarverslag 2020 van de secretaris.
5. Jaarprogramma 2021.
6. Financieel verslag 2020 en begroting 2021 NPV.
Verslag kascommissie en benoeming nieuwe kascommissie.
7. Presentatie financieel verslag 2020 en begroting 2021 Fruithof.
8. Bestuursverkiezing. Als gevolg van de pandemie heeft de algemene ledenvergadering in 2020 niet plaatsgevonden. De herbenoeming van de in 2020 aftredende bestuursleden is een jaar uitgesteld. Dit jaar is het voltallige bestuur aftredend: Roelf Koning (2020), Teun Kooistra (2020), Heim Nagelhout (2020), Tammo Katuin (2021), Marianne van Lienden-Geenen (2021) en Marien Zeilstra (2021). Zij stellen zich herkiesbaar, behalve Heim Nagelhout, penningmeester, die het bestuur begin 2021 heeft verlaten. Het bestuur stelt de heer Richard van Dijk als nieuwe penningmeester voor. Tegenkandidaten kunnen tot 7 dagen voor de vergadering schriftelijk worden aangemeld bij het secretariaat van de NPV of per e-mail: info@npv-pomospost.nl met ondertekening van de aangever.
9. Stand van zaken Internationale Pyrus Project (IPP), website, Facebook en Documentatiecentrum.
10. DNA-onderzoek 2021 appelaccessies van de NPV-Fruithof collectie.
11. Rondvraag.
12. Sluiting.

13.00- 13.30 u. Lunch.

Als u de ALV wilt bijwonen, vragen we u vriendelijk zich uiterlijk 5 werkdagen van tevoren aan te melden bij de voorzitter, voorzitter@npv-pomospost.nl of via de website, info@npv-pomospost.nl

Middagprogramma

Hierover kunt u binnenkort meer informatie vinden op de website.

De stukken bij de agendapunten 4, 5 en 6 kunt u downloaden van de website www.npv-pomospost.nl bij 'Mijn NPV' of opvragen bij de secretaris; ook eventuele wijzigingen in de agenda worden daar bekendgemaakt. Bovendien worden de stukken tijdens de ALV uitgedeeld.

Verslag van de collectiecommissie NPV-Fruithof 2020

De collectiecommissie werd in het leven geroepen in 2017 met als doel goed zicht te krijgen op wat er al aanwezig is aan oude fruitrassen in de NPV-Fruithof collectie. Deze commissie bestaat zowel uit NPV-leden met affiniteit en ervaring op het gebied van determineren van oude fruitsoorten als bestuursleden van de NPV en de Stichting Fruithof Frederiksoord.

Haar primaire taak is de instandhouding van de NPV-Fruithof collectie. De commissie ontwikkelt en onderbouwt tevens het collectiebeleid en neemt de leiding bij de determinatie van probleemgevallen in de collectie. Daarnaast determineert zij voor derden. De commissie rapporteert twee keer per jaar over haar plannen en over de resultaten van haar werk aan de voorzitter van de NPV, de voorzitter van Stichting Fruithof Frederiksoord en de leden van de NPV. Ook brengt zij verslag uit in de Pomospost en op de website.

Herzogin Elsa op 5 oktober 2020.

De collectiecommissie NPV-Fruithof, die uit Auke Kleefstra, Teun Kooistra en ondergetekende bestaat, kwam in januari bijeen met het Fruithof-bestuur, omdat daar behoefte was aan het doorlichten van de taken en de doelstelling van de collectiecommissie voor het komende jaar. In een goed gesprek gaven de commissieleden uitleg over hun taak en de problemen bij het determineren die zij verwachtte tegen te komen. De collectiecommissie maakte duidelijk dat zij geen behoefte heeft aan een voorzitter. In een vergadering van het NPV-bestuur gaven de twee NPV-bestuursleden van deze commissie aan dat zij een dergelijke benoeming weigerden waarna dit bestuur benoeming van de voorzitter van de Fruithof afwees. Beide voorzitters zijn altijd welkom bij haar vergaderingen en het determineren van fruit.

Eind juli vergaderde de commissie waarbij de voorzitter van de NPV wel aanwezig was, maar de voorzitter van de Fruithof zich afmeldde. Het collectieplan en het determineren in 2020 vormden de belangrijkste agendapunten. In het collectieplan, in concept ingeleverd door ondergetekende, wordt de NPV-Fruithof collectie beschreven in het verleden en het heden. Het deel waarin de toekomst beschreven wordt, ontbreekt nog. Er wordt naar gestreefd het belangrijkste onderdeel van het collectieplan voor het eind van het jaar

af te hebben. De collectiecommissie zal de beide besturen adviseren wat volgens haar thuishoort in de collectie waarna in overleg met hen een besluit wordt genomen. In juli werd opgemerkt dat de situatie ten aanzien van de voortgang van het determineren van de collectie zorgelijk was, omdat er naar verwachting (te) weinig vruchten zouden zijn vanwege vorstschade in het voorjaar en droogte en hitte vanaf mei. Na drie opeenvolgende droge zomers is de productie cq oogstverwachting in de Fruithof (die ieder jaar bijgehouden wordt door ondergetekende) sterk afgenomen: bij de appels verminderde de productie "goed" van 83% in 2017 naar 30% in 2020. Bij de pruimen daalde die van 10% naar 5%. Bij de perenbomen werd een andere, positieve ontwikkeling opgemerkt: de productie

Beurré de Mérode (Doyenné Bussoch) smaakt iets rins.

Beurré Beucke was half september overrijp.

“goed” steeg van 10% in 2017 naar 30% in 2020, waarschijnlijk als gevolg van de warme zomer waardoor handperen die hun oorsprong hebben in België en Frankrijk goed afrijpen.

Er zijn vanaf eind juli tot en met eind oktober bijna iedere woensdag in totaal meer dan 130 appel- en perenrassen verzameld, onderzocht en soms mee naar huis genomen om deze te laten narijpen voor verder onderzoek. Er werden zelfs meer perenrassen gedetermineerd dan appelrassen: 81 tegen 51! De commissie heeft veel dubbelingen ontdekt bij de peren. Om enkele rassen te noemen: van de waarschijnlijk 23 Gieser Wildeman (lei)bomen in de collectie, konden er negen definitief gedetermineerd worden, want ze droegen niet alle vrucht. Van Herzogin Elsa blijken er vier bomen te zijn. Van Beurré de Mérode, synoniem Doyenné Boussoch, en Beurré Beucke drie bomen en van Blanke Diamantpeer en Souvenir de Congres twee. Ondanks dat bijna alle markten waren afgelast, konden we het fruit determineren van mensen die zich hadden aangemeld op de website van de Fruithof of de NPV. Zij kregen het advies op woensdag met hun fruit naar de Fruithof te komen. Bijkomend voordeel is, dat de vrijwilligers op die dag aanwezig zijn en er dan geen entreegeld betaald hoeft te worden. Er werd goed gebruik van gemaakt.

Voor alle rassen geldt dat in ieder geval de rasnamen met een vraagteken - waarvan er nog te veel zijn - en de twijfelgevallen volgend jaar nader worden onderzocht.

Tekst en foto's Marianne van Lienden.

Blanke Diamantpeer, begin bloei, 4 mei 2016.

Boekenwurm

Nieuws van het Documentatiecentrum

Schenking

De heer Jan Bakker, oud-secretaris van de Fruitrassenlijst en in zijn werkzame leven betrokken bij de boomgaard oude fruitrassen in de Flevopolder, had nog dia's in zijn bezit die gemaakt zijn van de vruchten van de gehele aanplant. In mei jl. bood hij die aan het NPV-Fruithof Documentatiecentrum aan. Het betreft 4 blikken met dia's en de bijbehorende namenlijst van de appelrassen. De dia's zijn gemaakt door M. Th van Lent, fotograaf van het toenmalige Rijksinstituut voor het Rassenonderzoek van Cultuurgewassen (RIVRO). In de namenlijst zijn appelrassen vermeld die ook voorkomen in de NPV-Fruithof collectie. Het was al bekend dat enthout uitgewisseld is in het verleden. De dia's kunnen de NPV-Fruithof collectiecommissie van pas komen bij de determinatie van appelrassen met een vraagteken.

Het plan is de dia's te digitaliseren - de daartoe benodigde apparatuur is aanwezig - en deze ook ter beschikking te stellen aan de digitale bibliotheek van het Nederlands Fruitnetwerk.

Ik wil de heer Bakker nogmaals bedanken voor deze welkome schenking.

Marianne van Lienden

De 4 blikken met dia's.

Het Documentatiecentrum is geopend op de eerste woensdag van de maand.

Plaats: Fruithof, Frederiksoord.

Openingstijden: 10.00 tot 14.00 uur.

Er is een papieren catalogus aanwezig in de bibliotheek.

De boeken worden alleen ter inzage gegeven.

Als u van plan bent een bepaald boek te raadplegen, kunt u het beste van tevoren contact opnemen met de bibliothecaris en vragen of het boek in Frederiksoord aanwezig is. Vanwege het ruimtegebrek daar worden sommige boeken op een andere plek bewaard.

Geschiedenis

De druif, eens de roem van het Westland. Deel 2

Dit is deel twee van een uitgebreid verhaal over het ontstaan van de druiventeelt in het Westland, de streek in Zuid-Holland met kassen, gelegen tussen Den Haag en Rotterdam. 100 jaar geleden bereikte de teelt van tafeldruiven daar zijn hoogtepunt. Deel twee gaat in op de teeltmethoden, de verpakking en de afzet van de Westlandse druiven.

Wat de teeltmethoden betreft valt het volgende te vermelden. De hoofdstam van de boom wordt met teenden (waterloten van wilgen, vroeger gebruikt voor het vlechten van manden en het aanbinden van leifruit, red.) aan de geleidedraden gebonden en geleid als zogenaamd loodrecht snoer. Dan wordt de boom verticaal rechtop geleid. De zijtakken worden iedere winter tot op enkele ogen ingesnoeid. Aan de uitgelopen zijtakken komen de druiventrossen die verspreid over de gehele oppervlakte komen te hangen.

Bij een andere teeltmethode wordt de hoofdstam horizontaal geleid. Dat noemt men dan leggers. Men leidt de bomen tot vier leggers per kant van de kas. Bij deze teeltwijze worden de zijtakken slechts aan één kant van de boom gehouden en wel aan de bovenliggende kant. Op deze wijze komen de trossen op rijen te hangen, tweemaal vier rijen per kas. Vooral de rassen Frankenthaler en Golden Champion werden op deze wijze geteeld. De blauwe rassen die in latere jaren het meest werden geteeld, waren Black Alicante en in mindere mate Frankenthaler en Cros Colman. Bij de witte druiven was Golden Champion favoriet en in veel mindere mate Muskaat van Alexandrië. Deze witte rassen moeten echter kunstmatig worden bestoven met vreemd stuifmeel om een goede bevruchting te

krijgen.

De afzet van het product

Uit de beginperiode is weinig bekend over de wijze van afzet. Hoewel de veilingen gelijktijdig met het ontstaan van de druiventeelt onder glas langzaam tot ontplooiing kwamen, moet men aannemen dat vooral de grotere bedrijven, zoals Nieuw Honsel (zie deel 1) de verkoop voor de export vooral zelf in de hand hielden. Zo is aan te nemen dat zij betere contacten hadden opgebouwd met buitenlandse afnemers dan het meeste kopersvolk op de veilingen. Daar komt nog bij dat het jaren heeft geduurd voordat de veilplicht werd ingevoerd op de Westlandse veilingen. Hierdoor was de prijsvorming via de veilingen zeker niet steeds ideaal te noemen. Omdat de gegevens van de veilingen uit die tijd ontbreken, is moeilijk na te gaan hoeveel druiven daar in de begintijd werden verhandeld, vooral in de jaren rond de eeuwwisseling. We kunnen gerust aannemen dat de gehele druivenoogst in latere jaren via de veilingen werd verkocht.

Verpakking

Ook de verpakking zal in het begin van de 20ste eeuw nog weinig uniformiteit hebben gekend. In de begintijd werd veel gebruik gemaakt van kleine, ronde mandjes die voorzien waren van een bolvormig klepdekseltje en kleine handvatten. Deze mandjes konden ongeveer vijf pond druiven bevatten. Een nadeel hiervan was dat de druiven konden worden beschadigd door uitstekende teenden.

Toen de omvang van de druiventeelt zich uitbreidde, kreeg men behoefte aan een verpakking met een grotere inhoud. In het boekje over de druiventeelt beschrijft L. J. de Hoog, cultuurchef op Nieuw Honsel, "flats" en "shallows" als verpakking voor de eerste klas druiven voor de Engelse markt. De "flat" is een langwerpige mand, voorzien van deksel en handvatten. Deze dient om hierin de "shallows" te plaatsen. Deze laatste is een ovaalvormige, lichte tenen mand waarop de trossen komen te liggen op een laag houtwol. Een dergelijke mand kon 8 à 10 trossen bevatten of 12 pond. Dat het hier een vrij dure verpakking betrof, mag duidelijk zijn.

Voor de export werden ook lichte, houten kistjes gebruikt waarin 11 pond ofwel 12 Engelse ponden konden worden verpakt. Deze kistjes werden met een

Loodrecht snoer.

De druiventrossen hangen aan de uitgelopen zijtakken.

houten deksel dichtgespijkerd.

Voor binnenlands gebruik waren er de pootjesbakken. Deze pootjes voorkwamen dat de vruchten werden geplet bij het stapelen van de bakken. Omdat het vervoer in het binnenland in hoofdzaak per schuit plaatsvond waarbij de lading niet kon schuiven, voldeed deze wijze van verpakking hier goed. De verpakking voor export naar de Engelse markt in het eerder genoemde houten fust bleek problemen op te leveren. Zo is te lezen in de Mededelingen van het Centraal Bureau van Veilingen in Nederland van 1920 dat er een commissie op onderzoek is uit geweest op de Engelse markten om na te gaan of de verpakking van de Nederlandse druiven in houten kistjes aan redelijke eisen voldeed. Volgens de bevindingen van de commissie was dat zeker niet het geval. De druiven werden zonder enige bescherming in de kistjes gelegd waarna deze met een houten deksel dichtgespijkerd werden. Door de ruwe behandeling tijdens het vervoer en het laden en lossen verschoof de inhoud en werden de druiven beschadigd. Voorts bleek de bodem niet bestand tegen het op het hoofd dragen van vier of vijf kistjes tegelijk door de marktsjouwers. De bodem van de onderste kist boog dan zodanig door dat de druiven werden gekneusd. De commissie constateerde dat de meeste kisten gekneusde of lekkende druiven bevatten. Dit bezorgde het Nederlandse product een slechte naam. Andere landen, waaronder vooral België, zorgden wel voor een degelijke verpakking en leverden mede hierdoor een beter product. Enkele Nederlandse exporteurs die zelf verpakten, deden dit en ook kwekerij Nieuw Honsel. Daardoor staken zij gunstig af bij de rest van de Nederlandse exporteurs. Er volgde in veilingverband een uitgebreide discussie over dit

De houten pootjesbak die nog steeds in gebruik is.

probleem waarvan we in jaargang 1921 nog kennis kunnen nemen. Of deze discussie tot afdoende maatregelen heeft geleid, is onbekend, omdat we niet in het bezit zijn van de volgende jaargangen.

In de tweede helft van de jaren twintig is een uniform, zogenaamd "eenmalig" houten pootjesbakje in gebruik genomen met een inhoud van 4 kilogram. Dit fust is tot op de huidige dag in gebruik gebleven en heeft steeds aan de gestelde eisen voldaan.

De verdere ontwikkeling van de teelt

Het is duidelijk dat de druiventeelt in Nederland aan het eind van de jaren twintig zijn hoogtepunt bereikte. We zagen in deel 1 al dat er 286,5 hectare druivenkassen in het Westland was ten tijde van de Tuinbouwtelling van 1927. In 1939 werd 624 hectare druivenkassen geteld. We kunnen aannemen dat dit cijfer al bereikt was in het begin van de jaren dertig. De economische crisis die in 1930 was ingetreden,

veroorzaakte een halvering van de prijs voor druiven. Dat betekende zeker het einde van uitbreiding van de teelt.

Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in 1940 kwam tevens een einde aan de economische crisis. Van enige groei van de tuinbouw onder glas kon echter geen sprake zijn. Wel was het in de crisistijd verboden een zogenaamde voorteelt te plegen. Vooral in de koude (onverwarmde, red.) druivenkassen werd vroege groente geteeld, zoals spinazie, raapstelen, andijvie en zelfs bloemkool voordat de druivenbomen begonnen uit te lopen. Deze voorteelten werden verboden om de ontstane overproductie als gevolg van de stagnatie van de afzet in te tomen. Tijdens de oorlog was er geen sprake meer van overproductie. Toen werden de druiventelers zelfs verplicht om een voorteelt te bedrijven. Bij het hieraan niet voldoen werd een boete opgelegd.

Al in de oorlog begon het areaal druiven terug te lopen. In sommige gebieden van het Westland moesten op last van de bezetter kassen worden afgebroken waaronder ook druivenkassen ten behoeve van de zogenaamde Atlantikwall tegen een mogelijke invasie vanuit zee door de geallieerde strijdkrachten.

De achteruitgang van de druiventeelt zette zich na de oorlog voort. Dit blijkt wel uit het volgende staatje over de verdeling van de Westlandse veilingomzet in procenten.

Product	1939	1949	1951	1955	1962
Tomaten	22	29	37	44	51
Druiven	33	26	18	14	6
Sla	7	4	8	9	21
Vroege aardappelen	4	2	2	1	0,5
Overig fruit	7	8	8	5	3
Overige groenten	27	31	27	27	18,5

Vooraf de totstandkoming van de Europese Economische Gemeenschap (E.E.G., de voorloper van de Europese Unie (E.U.)) in 1958 betekende het einde van de druiventeelt in het Westland. De vrije invoer van druiven uit Zuid-Europa tegen zeer lage prijzen betekende de nekslag voor de Nederlandse druiventeelt. Ook als deze moordende concurrentie niet was opgetreden, zou de druiventeelt in Nederland zijn verdwenen als gevolg van de arbeidsintensiviteit van de teelt in een klein gedeelte van het jaar en de sterke stijging van de lonen na de Tweede Wereldoorlog in de industrielanden waartoe Nederland inmiddels ook was gaan behoren.

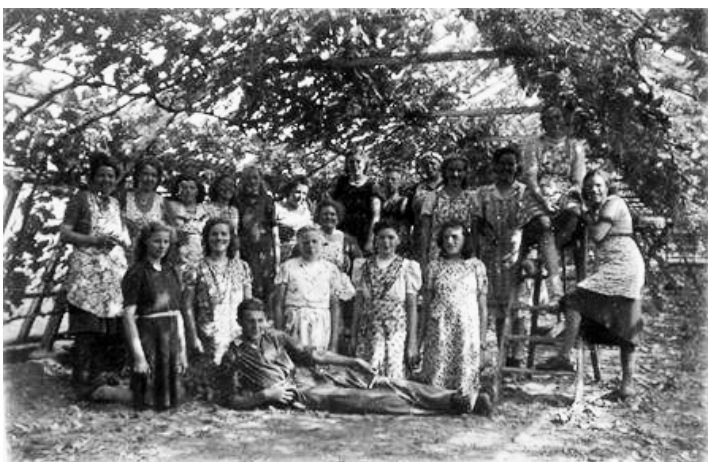
Voorteelt van spinazie in de druivenkas van de Fruithof.

Werk voor veel handen

Alleen al de bouw van de vele druivenkassen leverde veel werk op voor de bedrijven die zich hiermee bezighielden. Wanneer de druivenbomen na enkele jaren in volle productie waren gekomen, vergde het uitdunnen van de trossen, het zogenaamde krenten, in mei en juni veel extra arbeid. Behalve veel gelegenheidskrachten, onder wie veel vrouwen, werden de gezinsleden van de druiventeler ingezet om het karwei te klaren. Op de Westlandse scholen werd zelfs “krentverlof” gegeven aan de leerlingen, als hierom gevraagd werd. Hoe een en ander in overeenstemming kon worden gebracht met het lesprogramma is niet bekend. Wel is bekend dat het gehele leven in die maanden beheerst werd door de “krent”. Zo werd vaak gesproken van werk klaar zien te krijgen “vóór de krent” en “na de krent”, als het ging om een dagje uitgaan of boodschappen doen in de stad. Een dergelijke arbeidssituatie behoort in de naoorlogse tijd tot de onmogelijkheden. De beloning voor het krentwerk was laag, hoewel het iets hoger was dan voor het normale werk.

Een druiventros voor het krenten.

Bijna altijd krentten vrouwen de druiven.
Foto: www.noordhorntoenennu.com

Niet alleen de sterk gestegen loonkosten waren de oorzaak van het achteruitgaan en de uiteindelijke verdwijning van de druiventeelt in het Westland. De benodigde arbeidskrachten waren niet meer beschikbaar tijdens de topdrukte van het werk. Toen enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog de teeltregelingen verdwenen, eerst voor de groenten en later ook voor de bloemen, gingen veel Westlandse tuinders over op het telen van bloemen. Men kan stellen dat vooral de teelt van bloemen in de plaats is gekomen van de druiventeelt.

De trots van de Westlandse tuinder

Al in het verleden namen Westlandse tuinders deel aan nationale en internationale tentoonstellingen en wisten zij daarbij dikwijls prijzen in de wacht te slepen. Ook collectief deed men als Vereniging Westland en later als Bond Westland mee aan tentoonstellingen, vooral als promotie van de druif. Toen de export in de crisistijd stagneerde, werd geprobeerd vooral de afzet in het binnenland te vergroten. Vooral de Bond Westland deed veel aan promotie en introduceerde druiveneetgelegenheden op de bedrijven. Hierdoor werd niet alleen de druif als consumptiegoed onder de aandacht gebracht, maar ook het Westland, het productiegebied. In samenwerking met de Westlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer (VVV) organiseerde de autobusonderneming Vios uit Wateringen de zogenaamde druiventochten naar het Westland. Hierbij waren de druiveneetgelegenheden een

Een druiventros na het krenten.

belangrijk doel. In het programma was dan ook vaak een bezoek aan een veiling opgenomen. De promotie-activiteiten namen vooral vlak na de oorlog toe, toen de druiventeelt al op zijn retour raakte.

In het Westland zelf werden druivenfeesten georganiseerd met optochten en druivenprinsessen en hofdames. Deze werden uitgezonden naar allerlei instellingen, onder andere ziekenhuizen om daar het onvolprezen Westlandse product aan te bieden en zodoende extra aandacht in de pers te krijgen. In de streek en ook daarbuiten trokken de praalwagens veel belangstelling. Deze waren met behulp van de veilingen gebouwd. De organisatie berustte bij de Broederschap van de Blauwe Druif die daarvoor speciaal was opgericht. Dit was echt een stukje Westlandse folklore.

De druivenprinses in 1962.
Foto: www.overhetwestland.nl

De jaren zestig

In de jaren zestig was de druiventeelt al zo in de minderheid geraakt dat de benaming “druivenfeesten” vervangen werd door die van “oogstfeesten”. De druivenprinses werd gehandhaafd, maar ze kreeg een tomatenjonker naast zich. Deze verandering betekende echter al spoedig het einde van deze feesten. Daarna begonnen winkeliers braderieën te organiseren met de bijbehorende optochten van versierde auto's van bedrijven en particulieren. Dit alles was echter zeer plaatselijk gebonden en is niet te vergelijken met de vroegere Westlandse feesten.

Tot slot

Uit dit verhaal blijkt weer eens dat ook in de tuinbouw niets blijvend is en men ook hier te maken heeft met een zich steeds weer vernieuwende, dynamische bedrijfstak. Alleen daarom is het zo belangrijk dat de geschiedenis van de ontwikkelingen in het verleden bewaard blijft als mogelijke les voor de toekomst.

Omslagfoto

Ribes rubrum. Hollandse aalbessen.
Uit: *Nederlandsche flora en pomona*, uitgegeven door het bestuur der pomologische vereniging te Boskoop.
Met platen van A.J. Wendel en tekst van K.W.J. Ottolander, deel 2, 1879, plaat 44.

Bron:

De originele tekst is geschreven door L.P. Duyvestijn †, voorzitter van het Tuinbouwmuseum van de Stichting Tuinbouwhistorie en behoorde bij de tentoonstelling over de geschiedenis van de druiventeelt, georganiseerd door het Tuinbouwmuseum van de Stichting Tuinbouwhistorie.

De redactie heeft de tekst gemoderniseerd en er geschikte afbeeldingen bij gezocht. Het Westlands Museum, waarvan het Tuinbouwmuseum tegenwoordig onderdeel is, heeft toestemming tot plaatsing van de tekst gegeven. Deel 1 is afgedrukt in het lentenummer 2021.

Foto's Marianne van Lienden, tenzij anders aangegeven.

Nieuws van de Fruithof

Cursus zomersnoei van vruchtbomen

Een ietwat ongebruikelijke snoeimethode is de aanpak van vruchtbomen in de zomer. Veel mensen deinzen er voor terug om in dit seizoen de schaar in het gewas te zetten. Enerzijds is een blad- en vrucht dragende boom nogal onoverzichtelijk, anderzijds vindt men het zonde om de, zich net ontwikkelende, appels mee te verwijderen. Hoewel begrijpelijk, zijn er voldoende argumenten om vruchtbomen toch ook in deze periode aan te pakken.

Bij zomersnoei wordt de balans tussen groei en bloei van de boom minder sterk beïnvloed dan bij wintersnoei. Dit resulteert bijvoorbeeld in een veel gematigder groeireactie. U houdt als het ware de bomen beter in de hand. Verder begint het herstel van gemaakte snoeiwonden vrijwel direct. Bij pruimen en andere steenvruchten heeft snoei in de zomer verreweg de voorkeur vanwege de veel geringere kans op loodglansaantasting.

Voor wie is deze cursus bedoeld? Voor elke gepassioneerde fruitliefhebber die meer kennis omtrent de snoei wil opdoen.

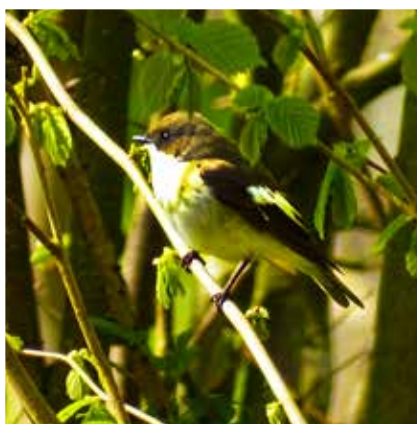
Docent: Auke Kleefstra, pomoloog.

Plaats: De Fruithof Frederiksoord.

Datum: zaterdag 10 juli 2021.

Kosten: € 85,-, inclusief hand-out, koffie, thee en soep.

Aanmelding: cursusfruithof@gmail.com

Bonte vliegenvanger.

Eerste nestkast resultaten Fruithof

In april jl. onderzochten een paar leden van de Vogelwerkgroep van de KNNV in Steenwijk de nestkasten op de Fruithof in Frederiksoord. Opvallend is de stijging, zowel van het aantal nestkasten (plus 14) als van het aantal bezette nestkasten (plus 6) sinds het begin van de tellingen in 2016.

Van de 77 nestkasten waren 40 bezet met een nest of was begonnen aan een legsel.

Nestelende koolmezen en pimpelmezen komen er het meest voor. De bruin gespikkelde eieren van de koolmees zijn op foto vastgelegd. Dit voorjaar is een boomklever bij zijn nest gespot. In 2017 was deze soort al gehoord en gezien, maar nog nooit waargenomen als broedvogel. Eind april is een paartje van de bonte vliegenvanger opgemerkt. Deze kleine zangvogels beginnen niet zo vroeg met de nestbouw als mezen. Half april arriveert de bonte vliegenvanger meestal en dan worden veel nestkasten al door koolmezen gebruikt, die dezelfde maat invliegopening nodig hebben (30-32 mm), want beide vogelsoorten zijn even groot.

Veel zangvogels zullen dit jaar moeite kunnen krijgen met het verzamelen van rupsen (onder andere van de grote en de kleine wintervlinder) voor hun jongen, want vanwege het koude voorjaar zou de rupsenpiek wel eens drie weken later kunnen uitvallen.

De nestkasten worden in het broedseizoen - half maart tot half juli - ongeveer tien keer gecontroleerd. De laatste ronde wordt meestal half juli gelopen, omdat dan het eerste legsel is uitgevlogen. De vrijwilligers van de Fruithof houden tot deze datum rekening met broedende vogels: zij maaien bijvoorbeeld niet in de buurt van bezette nestkasten.

Tekst Marianne van Lienden, foto's Vogelwerkgroep KNNV Steenwijk

Boomklever.

Eetbare grootvruchtige kornoeljes

Eetbare bessen

Een bijzondere fruitsoort

De gele kornoelje, *Cornus mas*, ook wel voorjaarskornoelje of kornoeljekers genoemd, is inheems in Midden-Europa en in West-Europa in warmere streken, zoals in Zuid Limburg. Later is ze bijna overal in Europa aangeplant. Tegenwoordig is het een te weinig bekende heester of kleine boom in parken en tuinen. In middeleeuwse kloostertuinen stond ze vaak als geneeskrachtige plant. De pomoloog Johann Hermann Knoop nam haar in zijn *Fructologia* van 1763 op als fruitboom. Tot ver in de 19e eeuw werd ze als fruitboom bestempeld, maar dat predikaat raakte daarna in de vergetelheid.

Na de spectaculaire bloei is ze een opvallende struik of kleine vaasvormige boom die eetbare vruchten geeft. De vruchten van de wilde kornoelje zijn klein, maar er zijn selecties met grote vruchten ontwikkeld, die goed smaken en goed te verwerken zijn. Bovendien is de kornoelje een zeer belangrijke drachtplant voor bijen. De combinatie van spectaculaire bloei, ongevoelig lekkere vruchten en belangrijke bijenplant, maakt de gele kornoelje tot een must voor elke tuin. Daarnaast zijn er de boomvormende Japanse kornoelje (*Cornus officinalis*) die kleine eetbare vruchtjes geeft en de rode kornoelje die echter giftige zwarte bessen geeft. Deze twee laat ik buiten beschouwing, omdat het in dit bestek om lekker fruit gaat.

Cornus mas door Martinus Houttuyn, 1796.

Kenmerken van de gele kornoelje

Voordat het blad uitkomt, bloeit de gele kornoelje (*Cornus mas*) met massa's bolle, gele bloemtrosjes die de heester een zonnige aanblik bieden van het eind van de winter tot in het late voorjaar. De bloemen die sprekend op die van de toverhazelaar (*Hamamelis*) lijken, hebben een aangenaam zoete geur. De toverhazelaar bloeit al in januari.

Eind augustus tot november dragen de wilde exemplaren kleine, ovale, besachtige vruchten, die in kleur variëren van geel tot rood. Er zijn niet alleen veel verschillen in kleur en grootte bij vruchten van de wilde kornoelje, maar ook in de zaailingen ervan die spontaan kunnen opkomen. Grootvruchtige selecties krijgen grote vruchten die tot drie cm lang en twee cm breed zijn. Rijp zijn ze uit de hand te eten en dan smaken ze aangenaam aromatisch. Ze hebben een rinse, ananasachtige tot pruimachtige smaak, soms iets wrang, en ze bevatten veel vitamine C. Het lekkerst worden ze na een flinke nachtvorst.

Van de vruchten kun je prima jam, gelei of sap maken. In Oost-Europa en het Midden-Oosten worden ze gebruikt voor limonades, wijnen en likeuren. Gedroogd vruchtvlees wordt er gebruikt voor het maken van pillen, voor thee en als smaakmiddel in gerechten. In sommige landen is het een geliefde pseudo-olijf. De bijna rijpe kornoeljes worden daartoe in zout water gelegd en krijgen na een half jaar een heerlijke smaak die bij olijf in de buurt komt.

De opbrengst kan erg groot zijn: een volwassen heester of boom levert vele tientallen kilo's aan vruchten. Rijpe vruchten vallen over het algemeen gemakkelijk vanzelf af. De oogst kan door het schudden aan de takken vergemakkelijkt worden. Vroeg geplukte vruchten rijpen goed na bij een korte opslag. De vrij grote pitten laten makkelijk los.

Kornoeljes prefereren een warme, zonnige en kalkrijke standplaats, maar nemen genoeg met bijna alle bodemtypes, zelfs droge en stenige, alleen natte vaste bodems zijn minder geschikt. Ze zijn windvast en kunnen goed tegen zout en luchtverontreiniging, maar niet tegen een tijdelijke overstroming.

De bloesem van *Cornus mas*.

Vrucht tussen vruchten van de wilde soort.

De soort groeit langzaam en behoeft geen snoei. Ze groeien relatief langzaam uit tot een forse struik of kleine boom van ongeveer 3,5 tot 6 meter hoogte met een ronde kroon. De schors van de stammen bladert af. De soort kan erg oud worden en wordt een middelgrote boom. Het herstelvermogen bij beschadigingen is groot. Ze vormen geen worteluitlopers. Gedurende de zomer ziet de plant er blijvend frisgroen uit, want ze is ziektevrij en dieren lusten de bladeren niet, zelfs bladluizen laten de bladeren ongemoeid. Soms valt de oogst vanwege nachtvorstschade tegen.

Omdat de plant zelfsteriel is, plant u er eventueel een tweede selectie of een wilde soort bij, als ze niet draagt. Soms staan wilde of siervariëteiten van *Cornus mas* in de buurt die als bestuiver kunnen dienen.

Variëteiten

Er zijn tegenwoordige meerdere cultivars van grootvruchtige kornoeljes in de handel. De vruchten zijn rond, ovaal of peervormig. In kleur variëren ze van geel, via oranje tot diep donkerrood. Ze dragen over het algemeen als jonge struik al goed. Enkele cultivars dragen vruchten die wel 12 gram kunnen wegen. De meeste rassen zijn van Oost-Europese herkomst. Hieronder volgt een korte beschrijving van grootvruchtige kornoeljes.

- Aurea Struik afkomstig uit de sierteelt. Geeft lekkere middelgrote, orangerode vruchten.
- Bolestraszycki Polen. Geeft soms de grootste vruchten met een hoog suikergehalte. Gevoelig voor barsten bij slecht weer.

- Dublany Polen. Ovale vruchten met een hoog suikergehalte. Rijp vanaf half augustus.
- Elegantnyi Vroegst rijpende rode variëteit. Moet vers gegeten worden, omdat ze niet narijpt. Blijft een kleine struik.
- Flava Zeer oude variëteit met smakelijke, gele bessen die al rijpen in augustus, als één van de aller-eerste rassen. Ananas-aroma. Brede, open struik.
- Florijanka Tamelijk klein. Laat.
- Fructo Flavio Gele vruchten, maar geringe productie.
- Jantarnyj Gele vruchten, tamelijk klein, maar met een prima frizure, ananasachtige smaak.
- Jolico Oostenrijk. Rode, druppelvormig vruchten. Nogal zuur. Fraaie sierstruik.
- Juliusz Poolse selectie met rode bessen. Vruchten rijpen in een korte periode in augustus af.
- Korallowiy Marka Oekraïne. Middelgrote, vrijwel ronde variëteit. Hoog suikergehalte.
- Kasanlaker Bulgarije. Zeer productief. Grote ronde vruchten die beter wat kunnen narijpen.
- Kresowiak Vrij grote, ovale, zoete vruchten.
- Macrocarpa Langzaam groeiende, oude cultivar met peervormige vruchten. Grote vruchten.
- Nesnyi Druppelvormige, gele, zoete vruchten.
- P5 Polen. Moderne selectie. Grote rode, druppelvormige vruchten.
- Paczocki Polen. Nieuw ras. Rode, langwerpige vruchten. Goede smaak. Rijpt over een lange periode af.
- Panchavero Bulgarije. Helderrode en zeer dikke, tot 2,5 cm lange vruchten met een zure smaak als kersen. Geeft ook de grootste vruchten.
- Pioneer Grote, peervormige bessen. Donkerrood, sappig, zoet en aromatisch.
- Schönbrunner Gourmet Dirndl Oostenrijk. Grote, helderrode, peervormige vruchten met een zoete smaak. Laat.
- Shumen Rode vruchten.
- Slowianin Polen. Middelgrote, rode, zoete vruchten.
- Swietlajakzok Grote, langwerpige vruchten die niet afvallen.
- Szafer Smakelijke, donkerrode, zoete vruchten met veel pectine. Vallen niet af en barsten niet.
- Wydubiecky Grote, peervormige vruchten.

Cultivars zijn niet goedkoop, doordat het vermeerderen slechts in een korte periode van het jaar mogelijk is, het enten vrij lastig is en daardoor veel uitval geeft.

Jan Veel

Bronnen:

<https://www.eetbaargoed.nl/>

<https://coolplants.com/nl>

<http://www.esveld.nl/>

en veel andere websites van kwekerijen in binnen- en buitenland.

Jolico. Foto archief Pomospot.

Minder geschikte fruitsoorten voor voedselbossen

In het recente rapport “Risicobeoordeling van voedselbosbouw” (Hoppenreijns 2019) is onderzocht welke planten een risico vormen voor de biodiversiteit en voor het functioneren van ecosystemen. De aanleiding voor het onderzoek is dat de belangstelling voor voedselbosbouw als alternatief voor de gangbare landbouw en voedselproductie toeneemt. Voordelen zijn de meerwaarde voor biodiversiteit en andere maatschappelijke functies, zoals educatie over duurzame voedselproductie.

Risico voor biodiversiteit

In voedselbossen worden veel verschillende plantensoorten naast elkaar aangeplant en diverse vegetatielagen ontwikkeld. Over het algemeen wordt er zo min mogelijk mechanisch of chemisch ingegrepen. Er worden zowel inheemse als uitheemse voedselplanten aangeplant, evenals plantensoorten die niet eetbaar zijn maar wel belangrijke ecologische functies in het voedselbos vervullen.

Sommige plantensoorten zijn invasief, omdat ze zich kunnen verspreiden en nadelige gevolgen hebben voor biodiversiteit, omdat ze inheemse en andere waardevolle planten verdringen. Ook bemoeilijken ze het functioneren van ecosystemen, ecosysteemdiensten, volksgezondheid en/of economie. Ze moeten verwijderd worden, onder andere omdat ze giftig, allergen en doornig zijn.

Allereerst is onderzocht welke plantensoorten in voedselbossen worden aangeplant. Vervolgens is nagegaan in welke mate uitheemse voedselbosplanten risicovol zijn voor de natuur. Daarnaast is onderzocht welke voedselbosplanten potentiële risico's hebben voor de volksgezondheid.

In het onderzoek zijn 88 voedselbossen geïdentificeerd. De meeste zijn klein en worden niet bedrijfsmatig beheerd. De totaalijst van mogelijke voedselbossoorten bevat 926 plantensoorten. Feitelijk zijn er in totaal 593 plantensoorten aangeplant, waarvan 481 uitheemse soorten (81,1%) en 112 inheemse soorten (18,9%). De inheemse plantensoorten zijn in meerdere voedselbossen aangeplant (de zogenoemde vaak aangeplante soorten).

Voor 104 van de 481 uitheemse soorten (21,6%) is een (potentieel) risico voor biodiversiteit gesignaleerd wanneer deze planten zich in de natuur vestigen, waarvan 12 soorten met een hoog risico. Bijna alle soorten met eetbare vruchten kunnen zonder meer worden aangeplant.

Aroniabessen zijn rijp in augustus.

Af te raden vruchtsoorten

Slechts twee soorten zijn sterk invasief en kunnen worden afgeraden, omdat ze een hoog risico voor de biodiversiteit met zich meebrengen. Ze kunnen andere soorten waaronder bedreigde inheemse soorten verdringen. Het zijn de volgende soorten:

- Rimpelroos of Bottelroos (*Rosa rugosa*) met de gerimpelde bladeren en de tamelijk grote witte of rode bloemen. De soort is veel aangeplant in steden en langs wegen. De bottels zijn breder dan hoog, glad en kaal.
- Cranberry of lepeltjesheide (*Vaccinium macrocarpon*). De cranberry vormt zelfs een hoog risico voor het functioneren van ecosystemen.

Twijfelachtige soorten

- Het Amerikaans krentenboompje (*Amelanchier lamarckii*), ook wel bospest genoemd, wordt slechts als mogelijk invasief (woekerend) in voedselbossen beoordeeld.
- Gevaar voor woekeren bestaat er ook voor de Japanse wijnbes (*Rubus phoenicolasius*).
- De dwergmispel (*Cotoneaster dammeri*) vormt ook een matig risico voor het functioneren van ecosystemen.
- De risico's van de trosbosbes (*Vaccinium corymbosum*) zijn tot nu toe onderschat in de beschikbare risicobeoordelingen. De trosbosbes wordt al wel als potentieel invasief gezien.
- De appelbes (*Aronia*) wordt ook als potentieel invasief beschouwd.
- De Amerikaanse kruisbes (*Ribes divaricatum*) is aan het verwilderen, maar het is nog niet bekend hoe invasief de tot 3 meter hoge struik is. Er is nog geen risicobeoordeling van gemaakt.

Deze twijfelgevallen zullen, mits in toom gehouden, weinig kwaad kunnen. Aanplant in voedselbossen zal waarschijnlijk weinig kwaad doen.

Jan Veel, foto Marianne van Lienden

Bron:

Hoppenreijns J.H.T. “Risicobeoordeling van voedselbosbouw als introductieroute voor invasieve plantensoorten”. Nijmegen 2019. Zie het schema op p. 7.

De boomgaard achter het Lycklamahuis in Beetsterzwaag

De historische boomgaard achter het Lycklamahuis is diverse malen gerenoveerd. Daarbij kwamen bewaard gebleven bestellijsten van park- en fruitbomen uit de tweede helft van de 19e eeuw goed van pas. Het gebouw is nu een rijksmonument en in gebruik als gemeentehuis.

Historie

De oorspronkelijke boomgaard achter het Lycklamahuis, Hoofdstraat 84 te Beetsterzwaag, stamt uit ongeveer 1850. Het huis zelf werd in 1823 gesticht door de weduwe van grietman¹ Reinhard baron van Lynden en had oorspronkelijk maar één bouwlaag. De volgende eigenaar, grietman jonkheer Jan Anne Lycklama à Nijeholt, woonde er vanaf zijn huwelijk in 1836 tot zijn overlijden in 1891. Hij liet het gebouw van een verdieping voorzien in 1857. Zo ontstond het huidige gebouw met een sobere maar evenwichtige klassieke gevel. Lycklama kocht ook naastgelegen percelen aan ter uitbreiding van zijn bezit. Zo heeft hij ervoor gezorgd dat het gebouw aan de achterzijde en aan de overkant over tuinen beschikte. Het huis bleef tot 1971 in het bezit van zijn nazaten. De naam Lycklamahuis is pas vanaf 1917 in gebruik. Jonkheer Jan Anne Lycklama à Nijeholt en freule Ypkje Hillegonda van Eysinga lieten aan de overzijde van de

hoofdstraat ook een tuin aanleggen, die “overtuin” werd genoemd vanwege de ligging aan de overkant van de straat. De nu nog aanwezige lessenaarkas (druivenkas) en bloemenkas werden gebouwd in 1869. De bloemenkas is enige malen vernieuwd en verbouwd tot oranjerie voor het bewaren van vorstgevoelige planten in de winter. Rond 1920 werd deze oranjerie vervangen door de huidige kas die nu bekend staat als tropische kas. Sinds 2004 beheert de vereniging ‘Vrienden van de Tropische Kas’ deze kassen. In de overtuin bevinden zich ook de graven van de twee hondjes van zijn dochter.

Boeken

De rijke adellijke families in Friesland waren grote afnemers van park- en fruitbomen in de 19e eeuw. Bestellijsten van de familie Lycklama à Nijeholt komen we tegen in de boekhouding van boomkwekerij De Iephof te Bergum vanaf circa 1867 en vele jaren daarna. Deze boeken liggen nu ter inzage in het

De parkzijde van het Lycklamahuis.

¹ Grietman (letterlijk: hij die daagt, van het Oudfries greta [aanklagen, dagvaarden]) is deels een voorloper van de huidige plattelandsburgemeester in de provincie Friesland, deels de voorloper van een rechter, min of meer vergelijkbaar met de huidige kantonrechter. Bron: Wikipedia.

documentatiecentrum Tresoar in Leeuwarden. De firma Anna Bosgra, die in 1903 al bekend stond als Boomkwekerij Iephof, is de oudste van Nederland. Opgericht in 1685 bestaat deze kwekerij al negen generaties lang. In de boeken van dit familiebedrijf komen we niet alleen fruit- en parkbomen tegen, maar ook lijsten van diverse soorten groenten die in de overtuin van deze familie werden verbouwd.

De laatste bewoners

De laatste bewoners van het Lycklamahuis waren mevrouw Anna Grundtmann Lycklama à Nijeholt en jonkheer Joan de Jonge van Zwijnsbergen, die trouwden in 1930. Dit echtpaar heeft de traditie van het telen van groenten en fruit voortgezet.

De laatste twee appelboompjes in de overtuin zijn rond 1989 gekapt, omdat ze nagenoeg aan het eind van hun leven waren en niet meer pasten in de parkachtige sfeer van deze tuin.

Gezien de gevonden bestellijsten is het best mogelijk dat de fruitbomen er rond 1869 werden geplant en pas vele jaren later overgeplant naar de boomgaard. Na het overlijden van de laatste bewoners werden de historische gebouwen en tuinen in 1971 verkocht voor 385.000 gulden aan de gemeente Opsterland en kreeg het huis de bestemming van gemeentehuis. Het huis is nu een rijksmonument.

Tuinlieden

Van de tuinlieden Jan van den Akker en Sytse Annema is bekend dat zij in de tuinmanswoning aan de Hoofdstraat 78 woonden. De laatste tuinman was Geert Hemminga, die op 12-jarige leeftijd in dienst trad van de bewoners van het Lycklamahuis. Na vijftig jaar trouwe dienst, de laatste jaren bij de gemeente Opsterland, ging Hemminga met pensioen in 1981. Mede door zijn deskundige zorg en aandacht is dit erfgoed in stand gebleven. Tot die tijd waren de tuinen niet opengesteld voor publiek, zodat er orde, rust en netheid heerste.

PLATTEGROND VAN DE FRUITBOOMGAARD ACHTER HET GEMEENTEHUIS

1. Notaris (appel)
2. Notaris (appel)
3. Italiaanse Kwets (pruim)
4. Dubbele Boerenwitte (pruim)
5. Mirabelle de Nancy (pruim)
6. Rode Eierpruim (pruim)
7. Reine Claude Verte (pruim)
8. Lemoen (appel)
9. Gerood
10. Gerood
11. Kruidenierspeer (peer)
12. Spiegelpeer (peer)
13. Swaanappel (appel)
14. Schone van Iephof (appel)
15. Dirkjespeer (peer)
16. Doeke Martens (appel)
17. Groninger Kroon (appel)
18. Pondspeer (peer)
19. Rode Tulp (appel)
20. Dokkummer Nije (appel)
21. Mispel
22. Mispel
23. Winterrietpeer
24. Zoete Campagner (appel)
25. Zwijndrechtse Wijnpeer (peer)
26. Winterbergamotte (peer)
27. Bonne Louise d'Avranches (peer)
28. Jut (peer)
29. Sterappel (appel)
30. Bezi van Schonauwen (peer)
31. Princesse Noble (appel)
32. Goudbal (peer)
33. Zomer Zijden Hemdje (appel) *
34. Zoete Ermgaard (appel)
35. Bon Chrétien Williams (peer)

*) Pigeon Rouge, in het Fries Krùsnotsje

Oude aanplant

1. Kampervenus (peer)
2. Kers
3. Bramley's Seedling (appel)
4. Anjelier (appel)
5. Appel
6. Mispel
7. Walnoot
8. Walnoot
9. Present van Friesland (appel)
10. Kers
11. Zigeunerin (appel)
12. Lemoen (appel)
13. Zwarte Moerbe

Parkbomen

1. Tamme Kastanje
2. Magnolia (Beverboom)
3. Amberboom (Liquidamber)
4. Chinese Vleugelnoot (zeldzaam)

Zoete Campagner heet in Friesland Blauswiete.

Herstel van de boomgaard

In de loop der jaren is de boomgaard achter het huis diverse malen gerenoveerd, met name in 1989. De nieuwe aanplant kreeg echter onvoldoende aandacht en de bomen kwijnden zienderogen weg. In 2006 waren er zoveel zorgen over de toekomst van de boomgaard dat Lies Scholte en Susan Kroese, de twee rondleidsters die de aanplant zienderogen achteruit zagen gaan, het niet langer konden aanzien en zij in actie kwamen. Zij verzorgden graag rondleidingen in de historische fruitboomgaard. Lies Scholte verwoordt dit als volgt:

Ik rûn faak mei myn soantsje troch de appeltún. It wie in âld ferfallen spul. Wy pakten de appels op en betochten doe dat we de boargemaster wolris in appeltaart bringe koenen. Yn 1989 binne der nije beamkes oanplante, mar dat gie net goed. Se krigen te min wetter. Der binne fan dy tiid mar trije beamkes oerbleaun. We ha doe mei de gemeente om tafel sitten en in gedegen plan foar behâld makke.

Vertaling:

Ik liep vaak met mijn zoontje door de appelhof. Het was een oude vervallen toestand. We raapten de appels en bedachten toen dat we de burgemeester weleens een appeltaart konden brengen. In 1989 zijn er nieuwe boompjes aangeplant, maar dat is niet goed gegaan. Ze kregen te weinig water. Er zijn maar drie boompjes overgebleven uit die tijd. We hebben toen om tafel

Lies Scholte en Susan Kroese.

gezeten met de gemeente en een degelijk plan tot behoud gemaakt.

Door de actie van de rondleidsters raakte de gemeente ervan doordrongen dat er iets moest gebeuren. Systematisch onderhoud van de boomgaard was vereist om de boomgaard en de tuinen gezond te houden. Uiteindelijk kwam er een gedegen plan voor behoud van de boomgaard. In 2008 werd de notarisgroep in de tuin gerestaureerd en daarna was het zover dat de boomgaard weer in ere kon worden hersteld. Hulp kwam er van de Vrienden van het Oude Fruit.

Der bin beammen plante dy't eartiids yn dit soart parken yn it noarden te finen wienen.

Vertaling:

Er zijn bomen geplant die toen in dit soort parken in het Noorden voorkwamen.

Er zijn zoete en zure appels, peren voor divers gebruik, pruimen en kersen aangeplant. Van het voorjaar tot de late herfst kan geoogst worden van veel historische rassen met welluidende namen als Swaanappel, Blauswiete (Zoete Campagner), de peer Winterbergamotte en Gele kroosjespruim. De boomgaard is een soort genenbank voor historische fruitrassen en herbergt onvermoede schatten, zoals de oude Friese handappel Doeke Martens, al bekend in 1758. In 2010 werden diverse fruitboompjes beschadigd door onzorgvuldig maaiwerk. Enkele bomen zijn daarna vervangen en tegenwoordig staat de boomgaard er prima bij. Lubbert Dijk, kweker van historische fruitrassen uit Nietap (Drenthe), heeft de fruitbomen geleverd en verzorgt tegenwoordig het onderhoud.

Lies Scholte vertelt:

It hôf begjint him moai te ûntwikkeljen. Mar hast net ien wit datst hjir gewoan trochhinne rinne meist en datst de appeltsjes fan de grûn sykje meist om der smots of taart fan te meitsjen. Dat die men eartiids ek: fan de rûpsteckige falappels waard smots makke. We wolle dat elkenien safolle mooglik fan it hôf genietsje kin.

Vertaling:

De appelhof begint zich al mooi te ontwikkelen. Bijna niemand weet dat je hier gewoon doorheen mag lopen en de appeltjes van de grond oprapen om er appelmoes of taart van te maken. Dat deed men vroeger ook: van de valappels die aangevreten waren door de rupsen, werd moes gemaakt. We willen dat iedereen zoveel mogelijk kan genieten van de tuin.

Wanneer de boomgaard vrucht draagt, kan er geraapt worden. Lies Scholte vervolgt:

Dan gean we der appelsop fan parsen. Der is safolle oer de skiednis fan de tún en it fruit te fertellen. We ha bygelyks de Harm Harkes par, âlderen sille dy namme grif werkenne. En de âlde mispel is de grutste fan Fryslân. We tinke dat dy miskien troch de jonkhear, de lêste bewenner, meinaam is út Brabân. It is in aardichheid om soks te fertellen.

Vertaling:

Er is heel veel over de geschiedenis van de tuinen het fruit te vertellen. We hebben bijvoorbeeld de Harm Harkespeer; ouderen zullen die naam vast wel herkennen. De oude mispel is de grootste van Friesland. We denken dat die misschien door de jonkheer, de laatste bewoner, is meegenomen uit Brabant. Het is heel leuk om zo iets te vertellen.

Vrij toegankelijk

De tuinen achter het huis en de overtuin zijn beide vrij te bezichtigen. Ook de boomgaard is vrij toegankelijk en iedereen kan er in het najaar fruit plukken en fruit rapen.

In de achterliggende tuin met boomgaard staan aardige tuinkoepels, maar direct achter het huis valt vooral een zeer grote plataan op. Deze stamt uit de tijd van Jan Anne Lycklama à Nijeholt (1838). Hij is bijna 30 meter hoog en 5,30 m dik. De boom, nummer 1684722 van het Landelijk Register Monumentale bomen, heeft een goede gezondheid. De overtuin met de oude druivenkas is een bezoek waard.

Voor meer informatie:

Mw. S. Kroese, tel. 0512-385755

of email: rskroese@home.nl

Mw. L. Scholte, tel 0512-381774

of email: scholte7@xs4all.nl

Jan Veel.

Vertaling uit het Fries:

Teun Kooistra.

De nieuwe tropische kas in 2013.

Foto Marianne van Lienden.

Bij het ter perse gaan van deze Pomospost was alleen onderstaande activiteit in de zomer bekend. Zodra er meer activiteiten georganiseerd zijn, kunt u die vinden op de website van NPV en Fruithof.

Za. 3 en zo. 4 juli 2021:

Zomerfair, georganiseerd door het Dagblad van het Noorden. Plaats: Fruithof Frederiksoord en Van Swieten tuin, Majoor van Swietenlaan 1A, 8382 CE Frederiksoord.

Tijd: 10.00-18.00 uur.

informatie: www.dvhnlentefair.nl

Kijk voor de actuele agenda altijd even op de website onder "Activiteiten": npv-pomospost.nl

Determinatiedagen van de VOF

Onder voorbehoud vanwege eventuele dan geldende coronamaatregelen staan de Vrienden in het Oude Fruit (VOF) dit najaar met een fruitproeverij, kleine fruittentoonstelling en determinatie van fruitrassen op de volgende locaties:

Zaterdag 4 sept. Plaats: de jaarlijkse Woldstreek Kunst- en Hobbymarkt te Slochteren in en rond de parkeerplaats van de Driesprong en achter het Stenenmuseum nabij de Fraeylemaborg, Padje 1, 9621 TG Slochteren.
Tijd: 10.30 tot 17.30 uur. Informatie: Lukas Duijts, tel. 0598-421671, e-mail: l.duijts@hetnet.nl. Toegang gratis.

Zaterdag 25 sept. Plaats: Openluchtmuseum Themapark de Spitkeet, De Dunen 3, Harkema (Fr.).
Tijd: 11.00-16.00 uur. Informatie: Griet Bergsma, tel. 0513-529357, e-mail: grietbergsma@hetnet.nl. Toegang gratis.

Zaterdag 2 okt. Open dag van vruchtboomkwekerij De Baggelhof, Baggelveld 2, 9312 VE Terheyl (Nietap).
Tijd: 10.00-17.00 uur. Informatie: Lubbert en Monica Dijk, tel. 0611518397. Website: www.baggelhof.nl. Toegang gratis.

Zondag 3 okt. Plaats: de Overtuin van de buitenplaats Welgelegen (tegenover de NH Kerk aan de rand van het centrum), Molenstraat 6, 7231 KN Warnsveld.
Tijd: 12.00-16.00 uur. Informatie: Hennie Rossel: hennie@rossel.eu. Website: www.deovertuin.nl/

Op dit moment zijn er nog geen determinatiedagen van de NPV bekend. U kunt wel een afspraak maken voor een bezoek aan de Fruithof op woensdag (10.00-14.00 uur). Mail naar info@npv-pomospost.nl of info@fruithof-frederiksoord.nl

Neem een vijftal vruchten van een te determineren fruitras mee. De vruchten worden tegen een kleine vergoeding gedetermineerd. Er is meestal geen pinautomaat aanwezig.

Kijk op de boom

Stambescherming van fruitbomen

Alleen wordt de stam van fruitbomen - meestal van jonge bomen - beschermd. Boomgaarden met hoogstam- en halfstam fruitbomen hadden meestal een dubbele functie. De bomen gaven fruit en eronder graasde het vee: koeien, kalveren, paarden of schapen. Vee lust vooral in de winter graag een stukje smakelijke bast of schors. Verveling, die toeslaat bij dieren die permanent in de weide verblijven, kan eveneens aanleiding geven tot knabbelen en knagen aan takken en boomschors. Hoefdieren hebben de behoefte ergens tegenaan te kunnen schuren. Een bijkomend voordeel van bescherming is de steun die de jonge boom krijgt door de paal waaraan de bescherming bevestigd is. Zodoende is de boom beter beschermd tegen windworp of andere weersomstandigheden.

Vormgeving

De constructie moet aangepast worden aan het veetype. De hoogte van de constructie, de stevigheid en de afstand van de bescherming ten opzicht van de boomstam variëren per veesoort. Grote landbouwhuisdieren hebben een andere constructie nodig dan kleine. Koeien en paarden vragen een lagere constructie dan schapen en kalveren. Vroeger bestond die bescherming uit niet meer dan vier simpele planken die samen een boomkoker vormden. Een mooie en verzorgde constructie leverde een fraaie aanblik op. Naast de 'kale' vorm waren er ook kokers waar esthetiek een rol speelde, waarschijnlijk van de hand van een meester-timmerman.

Toen het industrieel gefabriceerde ijzergaas in zwang kwam, maakt men constructies van houten palen met gaas. Als iemand het zich kon veroorloven, werden dure metalen korven gebruikt.

Hieronder volgen enkele afbeeldingen van vroegere constructies.

Jan Veel

Bron: <https://dendrologie.nl/arbor-vitae/dendrovaria/boomkokers-of-houte-schutsels-van-boomen/>

Schade door pony's en geiten in een boomgaard.

Moderne constructies

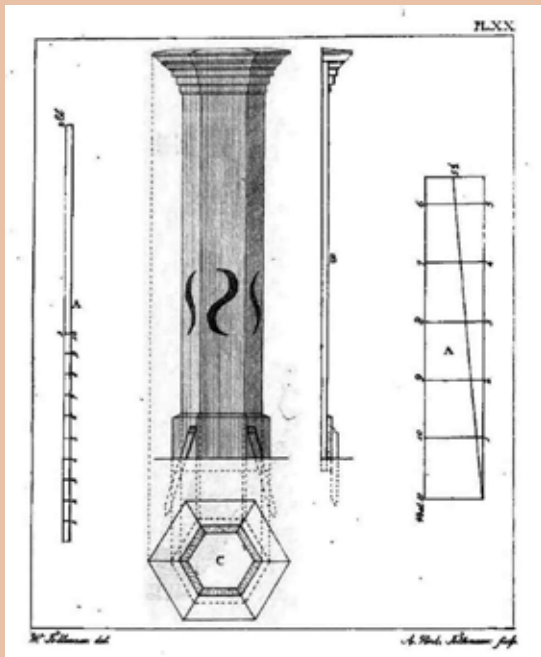
Tegenwoordig is de keuze groot bij boombescherming tegen vraat van klein en groot vee, wild (reeën, hazen) en maaischade. De materialen zijn divers en de hoogte varieert van 1 tot 1,75 meter. Voor de bescherming van bomen zijn stevige boomkorven van verzinkt stekmetaal in de handel. Ze hebben een diameter van 30 tot 50 cm en een hoogte van 150 tot 175 cm. Voor paarden hebt u een boomkorf van 175 cm hoogte nodig. Omdat geiten en pony's tegen een hek op gaan staan om bij de boombast te komen - dit doen zij ook in de zomer! - moet een korf of hek hoger zijn dan 1 meter.

Tegen vraatschade van konijnen en andere knagende en schurende dieren zijn beschermhulzen te koop om de stammen van jonge bomen te beschermen. Deze zijn erg elastisch en daardoor gemakkelijk aan te brengen. Ze zijn gemaakt van geëxtrudeerd polypropyleen en verkrijgbaar in de kleur zwart. Ze worden in webwinkels aangeboden in verschillende hoogtes van 60 tot 110 cm en zijn geschikt voor een boomstam met een maximale diameter van 5 tot 6 cm.

Wie de voorkeur aan hout geeft, kan de aankoop van een kastanjehouten schapenhek overwegen. De keuze aan schapenhekken is gigantisch: ze zijn verkrijgbaar in hoogtes van 50 tot 120 cm, in lengtes van 5 of 10 meter en in verschillende latafstanden. Meestal kunnen bestellingen via internet of per telefoon worden doorgegeven en kunnen die in de winkel worden afgehaald.

Een eenvoudige houten boomkorf van vroeger.

Verzorgde boomkorf. Bouwtekening uit "Beginselen van het bouwkunstig teekenen", 1829.

Boombeschermers, voor straatbomen, boomgaardbomen, enz. enz.

It is een van die artikelen bijna aan alle prijzen tegenwoordig verkrijgbaar. Men vervaardigt ze zelfs van gewoon handijzer van kisten, deze houden niet lang stand. Een goede boombeschermer moet vervaardigd worden van degelijke grondstoffen en daarbij van oene doelmatige samenstelling zijn. Dit alles tegen een samenlijken prijs te leveren was ons zoeken en wij zijn daarin naar wensch geslaagd.

N°. 1481. Als afbeelding. Deze extra groote boombeschermer is een goed model voor een enkelen grooten alleenstaanden boom of heester, die men beschermen wil. In elke gewenschte afmeting te leveren. Prijs na ontvangst van pegevens.

N°. 1485. Als afbeelding. Hoogte 2 M. Doornede 0.60 M. Zwart gelakt.

N°. 1486. Als afbeelding. Hoogte 2 M. Doornede 0.80 M. Zwart gelakt.

N°. 1487. Als afbeelding. Hoogte 2 M. Doornede 0.50 M. Zwart gelakt.

N°. 1488. Als afbeelding. Hoogte 2 M. Doornede boven 0.30 M. beneden 0.40 ") Zwart gelakt.

N°. 1489. Als afbeelding. Hoogte 2 M. Doornede boven 0.15 M. beneden 0.45 ") Zwart gelakt.

N°. 1488. Eenvoudige afwerking. Hoogte 2 M. Doornede 0.30 M. Zwart gelakt.
A. Zwaar bewerkt.
B. Lichter ")
C. Bovendien leveren wij van deze afwerking nog een lager model. Doornede 0.25 M.

Prijzen bij afname van minstens 6 stuks. Van andere modellen of maten zoodanige van groote partijen speciale prijzen op aanvraag.

Voor prijzen zie lease prijsconrant.

Advertentie met boomkorven uit de catalogus van Blass-Groenewegen, 1908.

Kastanjehouten schapenhekken in een boomgaard.

Roze aalbessen

In moestuinen is de rode bes bijna overal te vinden. Rood wordt mooi gevonden en geassocieerd met rijpheid en zoetheid. Witte en roze aalbessen zien we ten onrechte veel minder. Wat smaak betreft, winnen de witte en roze bessen het van de rode, omdat ze minder zuren bevatten. Dat komt doordat het zuur van de bes grotendeels afhangt van de rode kleurstof. Hoe roder de bes, hoe zuurder. Visueel zijn witte en roze bessen minder aantrekkelijk. Het is niet goed te zien wanneer ze rijp zijn. Ook zijn ze minder gewild, doordat ze wat bruinig kleuren wanneer ze overrijp raken. Een voordeel is dat vogels rode vruchten prefereren en zich tegoed doen aan rijpe, rode bessen en witte en roze bessen laten hangen.

Pigment

Het bijzondere van de roze aalbes is dat het vruchtvlees, net als bij de witte bes, geheel doorschijnend is. Alleen de schil is roze gekleurd of roze gestreept. Bij roze en witte aalbessen is namelijk sprake van meer of minder albinisme. Witte bessen zijn doorzichtig, omdat het vruchtvlees geen pigment bevat (mesocarp). Bij de roze bes heeft de schil wel meer of minder pigment (epicarp). Bij de rode bes zijn zowel vruchtvlees en schil gepigmenteerd. Bij sommige variëteiten van de rode bes komen trouwens ook lichtrode tot roze trossen voor, zoals bij Rolan en Rosetta, maar dan blijft het vruchtvlees roze.

Een discussiepunt in de literatuur is of witte en roze bessen als eenzelfde soort gezien moeten worden vanwege het doorzichtige vruchtvlees, temeer omdat witte aalbessen onder invloed van het zonlicht soms een tikkeltje gaan kleuren. Sommigen vinden dat we alleen witte en rode bessen moeten onderscheiden. Waarschijnlijk zijn roze aalbessen ontstaan door spontane kruisingen tussen de witte en rode aalbes. Hoe dan ook, er zijn in de handel witte, roze en rode soorten aalbessen te vinden.

Roze aalbes.

Aalbessen in verschillende kleuren.

Vier variëteiten

In Nederland worden de volgende variëteiten van de roze aalbes gekweekt:

- *Gloire des Sablons*
De meest geteelde roze. Oude soort van Franse herkomst (1854). Roze, en soms wat gestreepte bessen. Rijpt begin tot half juli. Weinig ziektegevoelig. Vraagt flinke snoei.
- *Pink Champagne (Champagne, Rose de Champagne, Couleur de Chair, Pheasant's Eye)*
Eveneens een oude Franse soort. Bleek roze tot vleeskleurige bessen. Wat minder grote opbrengst. Sterke en steile groeier, weinig ziektegevoelig. Gevoelig voor vroege vruchtval. Rijpheid: laat. Vraagt lange snoei (weinig inkorten).
- *Jules*
Ontstaan in 1997 op de Kruisbessen Proeftuin te Lievegem (B) uit de rode bes Rotet. Heeft een iets scherpe smaak.
- *Rosa Sport (Rosalinn)*
Nederlandse mutant van de rode bes Heros in 1952 gewonnen door Aldenhoff, Koppen-Erp. Helder roze. Midden juli rijp. Goede oogst. Smalle trossen. Kan een grote struik vormen. Vraagt flinke snoei. Weinig ziektegevoelig.

In Vlaanderen zijn bij de Kruisbessen Proeftuin bovendien in de teelt:

- Herreweyer
- Agnes

Een historische Nederlandse soort is de Roze Hollandsche (Hollandse Roze, Roze Hollander, Holländische Rosenrote, Rosa Holländische, Holandský růžový, Pink Dutch). Deze kwam al in de 17e eeuw voor. Ze is vrij zuur, maar aromatisch. De opbrengst is matig. Ze is naar ons weten hier niet verkrijgbaar, wel bij enkele Duitse kwekers en in Rusland.

De variëteiten verschillen overigens in uiterlijk weinig van elkaar, zo weinig zelfs dat het bijvoorbeeld een discussiepunt is of Gloire des Sablons en Pink Champagne genetisch identiek zijn. De verschillen tussen deze twee blijken weg te vallen als ze onder precies dezelfde omstandigheden geteeld worden. De verschillen zouden van de gezondheid van de gebruikte afleggers of stekken kunnen afhangen. Niettemin lijkt volgens andere bronnen Pink Champagne iets krachtiger te groeien, vroeger in het blad te komen en zoetere bessen te geven dan Gloire des Sablons.

Jan Veel

Bron:
Pascal Kissling, "Morphotaxonomic sketch of the Central European Ribesia", 2016, p.17.

De NPV vindt u op Facebook onder *Noordelijke Pomologische Vereniging*. Of scan de QR-code.

Volg de NPV op Facebook voor actueel nieuws en wetenswaardigheden.

boomverzorging
snoeien fruitbomen
landschapsonderhoud
erfbepaling

www.salixboomzorg.nl | 06 486 972 37

Vitamine C in handappels

Juist nu tijdens de coronacrisis is het belangrijk gezond te zijn en te blijven. Met iedere dag minimaal een half uur bewegen in de buitenlucht doe je voldoende vitamine D op in de zomer. Het wordt vooral kinderen, zwangeren en mensen ouder dan 50 aangeraden vitamine D-tabletten te slikken.

Vitamine C is ook onontbeerlijk voor een goede gezondheid, want deze vitamine draagt bij aan een goede weerstand en ondersteunt het immuunsysteem. Je krijgt het binnen door het eten van voldoende fruit - het liefst minimaal twee stuks per dag - groente en aardappelen. Citrusvruchten bevatten de meeste vitamine C.

Het gemiddelde vitamine C-gehalte in gangbare handappels is volgens een Duits onderzoek gemiddeld 12 mg per 100 gram verse stof. Van de 27 onderzochte rassen scoren 12 rassen (44%) op of boven het gemiddelde van 12 mg per 100 gram vaste stof.

Als u van plan bent een appelboom aan te planten, kunt u overwegen een ras te kiezen dat gemiddeld of bovengemiddeld op vitamine C scoort. Hieronder volgt een overzicht van appels met het hoogste vitamine C-gehalte.

Bron: Institut für Chemie und Biologie (ICB) in der Bundesforschungsanstalt für Ernährung (BFE), Karlsruhe. Zie de website: www.gartenakademie.rlp.de/internet/global/themen.

Schema Vitamine C in handappels

Vitamine C-gehalte in mg/per 100 g

Ras	mg/100g
Braeburn	24
Pilot	23
Berlepsch	21
Champion	19
Boskoop	16
Idared	16
Fiesta	14
Jonagold	14
Goldparmain	13
Mutsu	13
Fallstaff	12
Golden Delicious	12
Pinova	11
Cox's Orange Pippin	10
RubINETTE	10
Elstar	8
Holsteiner Cox	8
Gala	7
Jonathan	7
Melrose	7
Alkmene	6
Glockenapfel	6
Arlet	5
Gloster	5
Gravensteiner	5
James Grieve	4
Mc Intosh	3

King of the Pippins, synoniem Goldparmain.

Vraag

Wat is een peerkwee?

Op het internet kwam ik de naam peerkwee tegen. Een kweeper is mij wel bekend, maar van een peerkwee had ik nog nooit gehoord. Kunt u me informatie geven over dit ras?

Antwoord

Een bijzonderheid na het enten

Bij het enten van twee soorten groeit er soms een bijzondere plant die is opgebouwd uit cellen van verschillende soorten, rassen of geslachten. Bij fruitbomen kan een vreemde mix van cellen ontstaan in de entplek en uit een knop vlak boven de entplek kan een nieuwe plant groeien. Dit wordt een enthybride, entbastaard of chimeer genoemd. Een enthybride is eigenlijk geen echte hybride of bastaard, maar deze bestaat uit een mengsel van cellen van beide planten. Enthybriden tussen *Pyrus* (peer) en *Cydonia* (kweeper) worden *Pyrocydonia* genoemd. Deze enthybride is in de tuin van het St. Vincent College in Rennes (Frankrijk) gevonden in 1902. Enthout van de Bon Chrétien Williams (*Pyrus communis*) is op een onderstam van de gewone kwee (*Cydonia oblonga*) gezet. Op de entplaats kwam een bijzondere twijg te voorschijn die opgekweekt werd. Deze bijzondere boom wordt *Pyrocydonia* of peerkwee genoemd.

In 1913 vond Lucien Daniel, botanicus, een afwijkende enthybride die uit dezelfde ouders was voortgekomen (zie kader). Deze plant was waarschijnlijk al jaren eerder ontstaan uit een wortel van de onderstam van de peerkwee. Deze hybride kreeg de botanische naam *Pyrocydonia danielli* Winkleri, naar professor Winkler, de directeur van de tuin van het St. Vincent College. Ze is vrijwel identiek aan de oorspronkelijke peerkwee, maar de bladeren zijn iets meer elliptisch en behaard. De peerkwee wordt tussen 2,5 en 5 meter hoog en heeft een ovale kroon. Het glanzend groene blad heeft een zeer korte steel, is ovaal van vorm, getand en is afgerond aan de basis. De boom bloeit in mei. Er komen ronde, groenbruine, eetbare vruchten aan die lijken op de Japanse Nashipeer en plukrijp zijn in oktober. Ze zijn meer geschikt als stoofpeer dan als handpeer. Het is een gezonde, winterharde soort. De peerkwee is bij enkele boomkwekers verkrijgbaar.

Jan Veel

Bronnen

<https://treesandshrubsonline.org/articles/pyrocydonia/>

<https://treesandshrubsonline.org/articles/pyrocydonia/pyrocydonia-danielli/>

Wikipedia commons

Lucien Louis Daniel

Lucien Louis Daniel (1 november 1856- 26 december 1940) was een Frans botanicus. Hij was hoogleraar toegepaste plantkunde aan de Universiteit van Rennes. Hij is de auteur van de binomiale naam (dubbele naam in de plantkunde) van een plantensoort in de familie Rosaceae: *Pyrocydonia winkleri*. L.L.Daniel ex Bois, een asexuele, kunstmatige hybride. (*Revue Horticole*. Parijs. 1914, n. s. xiv. 27). Bron: Wikipedia commons.

Peerkwee. Foto: www.futuregardens.pl.

Peerkwee. Naambordje in de Jardin des Plants in Parijs. Foto: <http://sureaux.blogspot.com>

Vraag & antwoord

Vraag

Waar komt de naam Melkappel vandaan?

In een lijst met bedreigde appelrassen wordt een melkappel genoemd. Kan iemand me vertellen welke appel hiermee bedoeld wordt en waar deze naam vandaan komt?

Antwoord

Verschillende appelrassen hebben deze naam. Melkappels werden vermoedelijk in melk of karnemelk gekookt. Wie in oude kookboeken gaat zoeken, komt interessante en ook nu nog bruikbare recepten tegen. Het “Boexke van cokerye” is het oudste in het Nederlands gedrukte kookboek zonder jaartal, waarschijnlijk is het verschenen in 1510. In dit boekje, samengesteld door Thomas van der Noot, staat een aantal recepten voor “potagen”, gerechten die veel op dikke soep lijken. Daarnaast zijn er ook zoete gerechten, zoals rijstebrij. Van een dergelijk gerecht met appels heet het “dyt (dit) gheeft men des avons alder-eerst in manieren van potaigen”. Het is heel lekker, maar in de 21ste eeuw vinden we het meer geslaagd als dessert.

In “Neerlands Dis”, een 20ste-eeuws kookboek met culinair-historische wetenswaardigheden en meer dan 300 recepten van vroeger en nu staat een recept voor appelepap. Op internet: www.nederlands-dis.nl zie de inzet voor beide recepten.

Marianne van Lienden

Appelepap

Benodigdheden:

1 kg moesappelen, 1 dl water, 80 g bloem, 1 l karnemelk, 1 tl anijspoeder en 4 lepels stroop.

Bereiding:

Schil de appels, verwijder de klokhuizen en kook ze tot moes in het water. Meng de bloem aan met 2 lepels koude karnemelk. Breng de overige karnemelk aan de kook. Voeg onder voortdurend roeren de aangemengde bloem toe. Laat de pap korte tijd dik worden en roer dan de anijspoeder en de appelmoes door de pap. Maak de pap op smaak af met de stroop.

Pameye

“Neempt appelen die suer oft amper (onrijp) zijn. Die seelt (je schilt) ende snijtsse wel ontwee (in tweeën). Dan sietse (kook ze) al moruwe (zacht). Dye suldi doen fruyten in eenen schonen pot met boteren, dat si alle breken. Ende neemt dan eyeren ontwee gebroken met melcke. Die suldi mingelen ende doendere dan inne (doe er dan bij) sofferaen (saffraan). Minghelet onder-een (vermeng alles goed). Dan latet wel sieden op dat dicke werden mach. Alst dick genoeg es, soe strooyt men daer oppe alsment gherecht heft in schotelen canelpoeder met suyker te gader ghemingelt. Ende aldus eest volmaect.”

Bron: Annie van 't Veer, “Oud-Hollands kookboek”. Uitgeverij Het Spectrum, Prisma Pocket, 1983, 3e druk, p. 26.

Appelepap. Foto: www.jeanettekoocht.nl.

De teelt van hazelnoten

Boekbespreking

Kan de notenteelt een bijdrage leveren tot een gewenste diversificatie? In 1981 waren verschillende fruittelers verwonderd dat het toenmalige PFW (Proefstation Fruitteelt Wilhelminadorp, NL.), met als schrijver S.J. Wertheim, een boek uitgaf over de hazelnotenteelt. In 1988 volgde een tweede druk. Recent zijn de hazelnoottelers echt verheugd doordat er een actuele handleiding in het Nederlands is verschenen.

Van eenjarige teelt naar meerjarige teelt

Er is al lang een sluimerende transitie in de landbouw en de fruitteelt bezig. Vanuit de akkerbouw, veeteelt (w.o. runderen, schapen en kippen), de pitfruitteelt, de bomenlandbouw (Agroforestry (AF)) en de voedselbos telers komen er geregeld vragen over de mogelijkheden van de hazelnotenteelt. Alles raakte in een stroomversnelling, onder andere door de Ruslandboycot, de stagnerende markt van de Conferenceperen, de problemen in de melksector, de bevruchtingsproblemen bij koeien en schapen op percelen zonder enige schaduw tijdens hittegolven, lokale erosieproblemen, mogelijk dreigend tekort aan plukkers in de toekomst, constante coronaproblemen, de uitbreiding van de bomenlandbouw, de problematiek van de afvloeien van nutriënten naar de waterlopen, de stijgende vraag en behoefte aan lokale eiwitten en noten, de verbeterde mechanisatie in de hazelnotenteelt, de nieuwe rassen en de betere teeltkennis. Voor de landbouwers is de omschakeling van een eenjarig gewas naar een meerjarige teelt een zeer grote stap. Voor de fruittelers is het ook echt wennen om met noten te werken. Hier zal de overstap vlotter gebeuren. Een pioniersteelt is voor iedereen een uitdaging op vele vlakken. Er zijn parallele ontwikkelingen met de walnotenteelt.

Kennis leidt tot succes

Een zeer goede vakkennis is de voorwaarde om tot een rendabele notenteelt te komen. Een hoge kwalitatieve productie vraagt optimalisering van de teelt. Professionele buitenlandse ervaringen moeten vertaald worden naar de Lage Landen. De wijziging in het klimaat, zoals kortere winters (hazelaar is een winterbloeier) en meer droogte in de zomer benadelen de hazelnootproductie.

Dit boek is een goede aanzet. Vlaamse en Nederlandse ondernemers zijn lid van de NNV (Nederlandse Noten Vereniging). Ze werken goed samen zodat de kruisbestuiving lonend wordt. Ook andere organisaties geven ondersteuning. (zoals LTO-Noord, WUR, Delphy, ILVO). Het is dus hoog tijd voor een wetenschappelijk overzicht van de mogelijkheden en knelpunten.

Deze handleiding is een krachttoer van de voormalige onderzoeker, S.J. Wertheim, in samenwerking met T. Baltissen, voorzitter van de NNV en notenteelt.com (ontwikkeling en verspreiding van notenkennis).

Alle onderdelen van de teelt komen aan bod: plantkunde, standplaats, bodem, rassen, bloei en bestuiving, vruchtontwikkeling, vermeerdering, plantmateriaal, boomvorm en snoei, bemesting, water, grondbehandeling, plagen en ziekten, oogsten, naoogst, vruchtkwaliteit, wereldhandel, bedrijfsconomie en nuttige adressen.

De teksten zijn zeer zorgvuldig afgewerkt, logisch en kritisch opgebouwd met de nodige verwijzingen en een gespecialiseerde bibliografie. Het ontbreken van een index wordt gecompenseerd door een overzichtelijke inhoudsopgave.

De nauwkeurige tekeningen en foto's zijn verzorgd en ondersteunen de tekst zeer terecht. De zeer goede tabellen verhogen de waarde van dit basiswerk.

Enkele kerngedachten over de hazelnotenteelt

Als heester is de hazelaar niet kieskeurig, maar als productief fruitgewas is hij wel kieskeurig en veeleisend. Goede planttips (zoals de aanplant in november en niet na begin februari) zijn echt nodig om uitval te beperken. Dit kwam de laatste drie droge jaren teveel voor bij starters.

De discussie over afleggers, meristeeemcultuur (een techniek binnen de plantaardige weefselkweek) of geënte bomen is nog volop bezig. Welke onderstam is de beste? Zijn het zaailingen van hazelaars (*Corylus avellana*) van een geselecteerd ras of eerder zaailingen van de boomhazelaar (Turkse hazelaar, *Corylus*

columna) of zijn het hybriden (tussen *Corylus avellana* en *Corylus columna*) al of niet geselecteerd?

Verdere observaties zijn echt nodig. Bij twijfel kan de teler zijn risico spreiden.

De hazelaar is een winterbloeier, maar de bevruchting gebeurt in juni in Nederland. De bloei en de kruisbestuiving vragen een grondige studie van de planter. Het moeilijke, complexe verhaal van de S-allelen (belangrijk bij de bestuiving) wordt duidelijk verklaard.

De keuze van de juiste rassen wordt zeer goed uitgediept met concrete kenmerken, tabellen en tips. De mogelijke problemen met de rasechtheid blijven enkele telers zorgen baren. Er wordt extra ondersteuning van NAKTuinbouw verwacht. Ondertussen gaat de moeilijke speurtocht naar betere buitenlandse rassen en betere inheemse zaailingen verder.

De gevreesde hazelnootboorder (*Curculio nucum*) wordt over 7 bladzijden uitgediept. De onderschatte rondknopmijt krijgt 5 bladzijden.

In de bioteelt zijn ook mogelijkheden, mits een doorgedreven professionalisme toegepast wordt. Zie FRUIT 2019/16, p.18-22

Een zeer goede planning is noodzakelijk voor een vlotte, rendabele mechanisatie, de oogst, de droging en de sortering.

Het telen van akkerbouwgewassen tussen de hazelaars, zoals voorzien in de boslandbouw, wordt daarom nog een hele uitdaging, vooral voor de hazelaars. (p.167)

Het hoofdstuk bedrijfseconomie is een verhelderend onderdeel dat te veel onderschat wordt. De meeste telers concentreren zich op de verse markt en lokale verwerking, voornamelijk het roosteren. De extra informatie over aflatoxinen en allergieën is voor velen nieuw.

Twee verwerkingen komen nauwelijks aan bod. De hazelnootpasta hier is al langer bekend en geliefd. De hazelnootolie is recent in opmars. Enkele ambachtelijke bedrijfjes investeerden recent in deze onderschatte segmenten.

Besluit

Vergeet niet dat onze hazelnotentelers moeten opboksen tegen harde, grootschalige Italiaanse en Franse concurrentie en de goedkope Turkse invoer (dalende Turkse Lire). Voor een verzorgd streekproduct zijn er wel kansen: vers en verwerkt (naast roosteren ook moes/pasta en olie).

Kostenbeheer is een moeilijke opgave door de afhankelijkheid van betaalbare, efficiënte mechanisatie gekoppeld aan een hoge netto productie. De schaal-grootte is bedrijfsafhankelijk. De teler moet kiezen. Een aanvulling voor de thuisverkoop, lokale markt, een nieuwe poot voor het bedrijf of een specialisatie? Goed informeren en planning op basis van juiste informatie, inheemse ervaringen is noodzakelijk. Overweeg je kansen zeer zorgvuldig. Helaas is er slechts beperkte ervaring met de hazelnotenteelt in ons land. Er is een vlotte samenwerking met onze noorderburen. Voor succesvolle innoverende telers zijn er kansen. Een nicheproduct is een uitdaging.

Het is een welkome uitgave, een 'must' voor de beginnende en de professionele teler en voor iedereen die meer wil weten over de hazelnoot.

Vincent Turkelboom

Dit artikel verscheen eerder in iets beknoptere vorm in Fruit/8, 21-4-2021.

Titel: De teelt van hazelnoten

Auteurs:

S.J.(Bob) Wertheim, A.H.M.C. (Ton) Baltissen
2020, eerste druk, 281 p.

ISBN 9789082231540

Prijs: € 39,95

Te bestellen via: www.notenteelt.com/shop

OR-code met link naar de webshop

Cider maken, cider proeven, portretten, appelsoorten

Boekbespreking van 'Ambachtelijke cider in Nederland'.

Bernd Wondergem, schrijver van het boek 'Ambachtelijke cider in Nederland' die zelf wijn- en cider maakt, brengt samen met zijn partner Aukje zijn producten aan de mens onder de naam Het Hamerstuk. De naam verwijst naar de historische naam van het stuk grond ten noorden van Nijmegen waar zijn wijnranken en fruitbomen groeien.

Na een hoofdstuk over het ambacht van cider maken volgt steeds een portret van een ambachtelijke Nederlandse cidemaker en de ciderij; in totaal zijn het acht portretten van grote en kleine bedrijven uit verschillende delen van het land. Door middel van korte interviews en foto's maakt de lezer kennis met deze mannen - opvallend is dat het allemaal mannen zijn. De inhoudsopgave voorin maakt het mogelijk snel iets of iemand op te zoeken.

Op de bijgevoegde bladwijzer - een slim idee en ook nuttig - wordt vermeld hoe een proefpakket cider besteld kan worden. Het pakket bevat vijf flessen ambachtelijke Nederlandse cider die gezamenlijk het smaakspectrum van de huidige Nederlandse cidemakers weergeven. Het pakket kan per seizoen wisselen van samenstelling. Het is inclusief beschrijving, drinktemperaturen, tips voor bijpassende hapjes en proefvolgorde.

Conclusie: het is een informatief en prettig leesbaar boek met een duidelijk verhaal en geïllustreerd met goede foto's. Boek en ciderpakket vormen, gezamenlijk of afzonderlijk, een prima cadeau suggestie.

Titel: Ambachtelijke cider in Nederland

Schrijver: Bernd Wondergem

Uitgave: Het Hamerstuk,

www.hetherstuk.nl

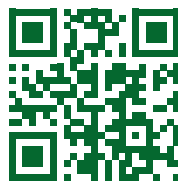
2021, 1ste druk, 136 p.

ISBN 978-90-9034326-6

€ 25,00 excl. verzendkosten

Marianne van Lienden

QR code naar website:

Pomoloog

Daar plukt u de vruchten van.

Marcel Tross Pomoloog

Advisering in:

- Aanleg en onderhoud
- Boomgaarden en boominspectie
- Vitaliteitsonderzoek
- Bodemanalyse
- Cultuurtechniek

Koeweidensedijk 25, 7161 RJ Neede

E-mail: infopomoloog@gmail.com

Mobiel: 0622 - 33 0626

www.pomoloog.com

**VRUCHTBOMEN
EN
KLEINFRUIT**

Biologisch - dynamische
KWEKERIJ
DE VROLIJKE NOOT

Oosterbutenweg 2
8251 GH Wapserveen
tel. 0521 - 321 580
www.devrolijkenoot.nl

NL_BIO-01
skal 6148

verkoop van november tot mei
op vrijdag en zaterdag van 9:00 tot 17:00 uur.
Overige dagen op afspraak

Zomerse gerechten om buiten van te genieten

Kalkoenhamburgers met gehakt, geitenkaas en gegrilde peer

Nu breekt de tijd aan om de barbecue uit de schuur te halen en buiten te genieten van gerechten van de grill. Deze keer kalkoenhamburgers met gehakt, romige geitenkaas en gegrilde plakken zoete peer, die echt niet vallen onder de noemer 'fast-food', als kwaliteitsvlees en verse ingrediënten worden gebruikt. Fijnproevers zullen helemaal tevreden zijn. De hoeveelheden zijn voor 6 personen. Serveer er een zelfgemaakte hot barbecuesaus bij en een (whiskey) cocktailsaus.

Ingrediënten

- 500 g gemalen kalkoenvlees of kalkoengehakt
- Halve kop paneermeel
- 1 groot ei, geklutst
- Halve gehakte ui
- 1 el Italiaanse kruiden
- 1 tl Worcestershire saus
- 1/2 tl zout
- 1/2 tl versgemalen peper
- 6 hamburgerbroodjes of volkoren broodjes
- 1 à 2 stevige, rijpe handperen, bijvoorbeeld Williams, in plakken gesneden
- 3/4 kop geitenkaas (chèvre) of romige geitenkaas naar keuze, los geroerd
- Sla naar keuze, bijvoorbeeld rucola

Bereiding

Meng vlees, paneermeel, ei, ui en kruiden in een grote kom. Vorm 6 hamburgers van de bal.

Gril de kalkoenburgers lichtbruin tot ze gaar zijn, ongeveer 5 minuten per kant.

Was de ongeschilde peren en droog ze af. Verwijder de klokhuisen en snijd ze in plakjes van een halve centimeter. Gril of bak de perenschijfjes tot ze bruin zijn, ongeveer 2 minuten per kant.

Snijd de broodjes in het midden door. Verdeel 1 à 2 eetlepels van de romige geitenkaas op de onderste helft. Leg een gegrilde kalkoenburger en een perenschijfje bovenop de geitenkaas en bedek met verse slablaadjes. Serveer de burgers en de sauzen apart. Als bijgerecht zal een tomatensalade met olijven in de smaak vallen.

Bron: <https://usapears.org/>.

Andijviesalade met appel, hazelnoten en blanke rozijnen

De zomer is hét seizoen voor salades en gerechten met fruit. Deze keer een andijviesalade met spekreepjes, appel, hazelnoten en blanke rozijnen. Vegetariërs kunnen de spekreepjes vervangen door peulvruchten, zoals kidneybonen, zwarte bonen of kikkererwten. Als hoofdgerecht serveert u er bijvoorbeeld gebakken of gefrituurde krielaardappeltjes bij. 4 personen. Voorbereidingstijd ca. 20 min.

Benodigheden

- 400 g andijvie, gewassen en gesneden
- 200 g magere spekreepjes
- 2 zoetzure handappels
- 50 g hazelnoten, ontveld
- 50 g blanke rozijnen
- 1 el olijfolie

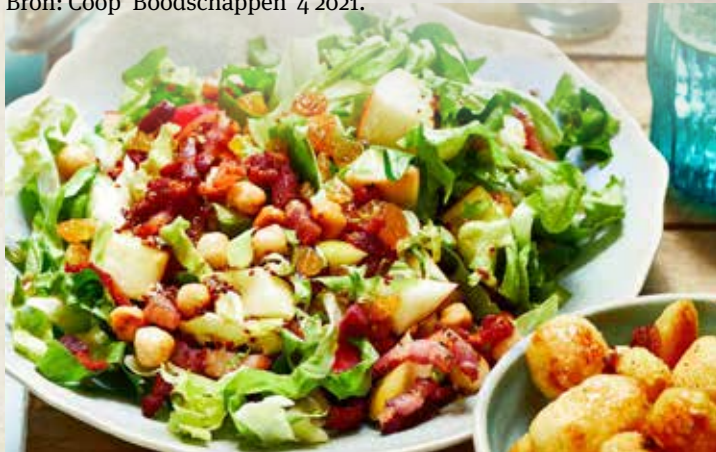
Voor de dressing

- 4 el olijfolie extra vierge
- 2 el witte wijnazijn
- 1 tl mosterd
- 1 tl honing

Bereiding

Bak de spekjes in een droge, hete koekenpan uit op een lage stand tot ze knapperig zijn. Voeg de hazelnoten de laatste minuut toe en schep dan de spekjes en hazelnoten uit de pan. Maak de dressing: meng de olijfolie met de witte wijnazijn en vervolgens met de mosterd en honing. Breng op smaak met peper en zout. Was de appels, verwijder het klokhuis en snijd ze in stukjes. Meng de afgekoelde spekjes, hazelnoten, appelstukjes, rozijnen en andijvie in een schaal en besprenkel het geheel vlak voor het opdienen met de dressing. Maal er wat peper over en schep de salade om totdat alles goed gemengd is.

Bron: Coöp 'Boodschappen' 4 2021.

Cheesecake met verse aardbeien

Serveer in juni en juli eens een cheesecake met aardbeien. De bodem wordt gebakken in de oven. U garneret hem met in plakjes gesneden aardbeien. Bereidingstijd ca. 105 minuten. Voor 12 punten.

Benodigheden

- 200 g amaretti (zachte amandelkoekjes)
- 75 g roomboter
- 180 g suiker
- 1 pakje vanillesuiker
- 4 eieren
- 750 volle kwark
- 125 g slagroom
- 40 g aardappelmeel of maïzena
- 500 g aardbeien
- 50 g witte chocolade

Bereiding

Maal de koekjes fijn in de keukenmachine of doe ze in een stevige, plastic zak en verkrummel ze met een deegrol.

Smelt de boter, laat deze iets afkoelen.

Doe de fijngemaakte koekjes en de boter in een kom en meng alles met de handen, totdat het een stevige bal is geworden.

Zet de bodem van een springvorm (26 cm Ø) op een vel bakpapier, teken hem af en knip hem uit.

Zet de springvorm in elkaar en leg het bakpapier op de bodem.

Vet de vorm en het bakpapier in met een kwastje met het restant gesmolten boter.

Verdeel de massa goed over de bodem en druk goed aan met de bolle kant van een lepel.

Zet de vorm 30 minuten in de koelkast.

Verwarm de oven voor op 175°C met boven- en onderwarmte.

Klop suiker, vanillesuiker en eieren schuimig.

Meng kwark en slagroom samen met het bindmiddel door het suikermengsel.

Verdeel het mengsel goed over de bodem en zet de springvorm in de oven.

Dek de taart na ca. 45 minuten af met aluminiumfolie, zodat hij niet te donker wordt.

Haal hem uit de oven als hij gaar is, wacht 5 minuten, haal hem dan uit de springvorm en laat hem geheel afkoelen.

Was de aardbeien, maak ze schoon en snijd ze in dunne plakjes.

Leg ze op de cheesecake: begin langs de buitenrand en leg ze in cirkels, bewaar de kleinste plakjes voor het middengedeelte.

Bestrooi de taart met de geraspte witte chocolade.

Bron: Kalender met recepten van de Duitse supermarktketen Rewe (2017).

biologische hoogstamboomkwekerij

De Sterappel

Veel oude
fruitboomrassen
Ook grotere
maten verkrijgbaar

Wij zijn geopend van november t/m april
vrijdag en zaterdag van 9.00-18.00 uur
Kees van Leeuwen
Weiweg 7, 4064 CJ VARIK
telefoon: 06 219 540 18
telefax: 0344 652754
e-mail: sterappel@versatel.nl

bezoek onze website: www.desterappel.nl

Roel Huistra ecologisch hovenier

**aanleg en onderhoud van
boomgaarden en boerenerven**

Zeerijp (GR) 06-13505045
rmhuistra@gmail.com

Goud voor groen

**VRUCHTBOOMKWEKERIJ
HOVENIERSBEDRIJF
AUKE KLEEFSTRA**

- grootste sortiment vruchtbomen van Nederland
- alles voor uw eetbare tuin
- projecten stadslandbouw en -boomgaarden
- vakkundig advies, aanplant en snoeiwerk

Bezoekadressen:
Fryslân:
Boskwei 3 (Bosweg)
9262 SX Sumar

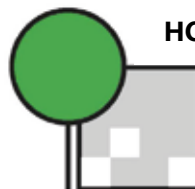
Zuid-Holland:
Floreslaan 3
3131 NA Vlaardingen

Voor openingstijden en meer informatie:

WWW.VRUCHTBOOM.NL

- Tuinontwerp
- Tuinaanleg
- Bestrating
- Tuinonderhoud
- Boomverzorging
- Vijveraanleg
- Houtbouw

HOVENIERS & BESTRATINGSBEDRIJF

H.W. Mollema BV

Tel. 0598 431135

www.hwmollema.nl

NPV website

NPV op FaceBook

**Boomkwekerij
ten Elsen**

Wij kweken duurzaam met
milieukeur en onder skal

Gespecialiseerd in:

- > Vele soorten fruitbomen
- > Erf- en landschapsbeplanting
- > Aanleg en onderhoud van boomgaarden en landschapstuinen

Bezoek www.tenelsen.nl
voor meer informatie

Kempersdijk 50, 7161 RG Neede
0545 - 293 065 / 0612 - 239 168
info@tenelsen.nl
www.tenelsen.nl